

XVI·ÉVFOLYAM

1926

JULIUS-AUG.

MEGJELENIK
MINDEN-HÓ-
KÖZEPÉN.

ART ES IROVÓ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT.

MOSKVAI SZERKESZTŐSÉG TISZTASÁGI KÖZLEMÉNYE ÉS ÉRTÉKELÉSEI SZERKESZTI

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BÉRES

VERŐ-INTERNATUS
 Budapest, Jókai (volt Gyár) ucca 1.
 Alapítási év 1901. Telefon: 88-13.
 Kapcsolatban:
 elemi
 nyilvános jogú közép fokú iskola
 kereskedelmi szaktanfolyam
 Teljesen idegen nyelvű továbbképző.
 Vallásos nevelés. Orth. kóser ellátás.

Ujjáépített írógépek
 első kézből szavatossággal
GEREBEN Andrássy-út 1.

Ha jó és megfelelő házasságot akar kötni,
 úgy forduljon legnagyobb bizalommal Fränkl, VII.,
 Rombach u. 12, II. 2. (tel. J. 123-07) irodájához.
 Tizenöt év óta vezetett és fennálló orth. vendéglője révén,
 elsőrangú összeköttetések Nagymagyarország legelő-
 kelőbb szigorúan konzervatív családjaival.
 Legtapintatosabb díszkrét ügyvitel.

SZÖNYEGET, RÉGISÉGET
 vesz, elad
Sternberg
 Telefon: J. 103-68 Dob-utca 24

Zálogcédulákat kiváltak.
 Brillánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz
SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.
 Telefon: 105-35. (Teréz-templommal szemben).

GROSS FERENC
 ÚRISZABÓ
 VI., NAGYMEZŐ UCCA 14. SZ.
 Valódi angol szövetekből állandó nagy raktár.
 Façonok mérsékelt áron készülnek
 mérték szerint.

KOMLÓSI Féregirtás, takarítás, porszívás, üvegzet-tisztítás,
 kefézés bérletrendszerben.
TAKARITÁSI VÁLLALAT Budapest, V., Akadémia-u 7. L. 916-05.
 Telefon:

LOHR MÁRIA-KRONFUSZ vegytisztító és kelme festő
 Telefon: József 2-37 Gyár és központ: VIII., BAROSS-UTCA 85. Telefon: József 2-37

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14.
 Felelős szerkesztő és kiadó: Előfizetési ára egész évre: 300.000.- korona. A kiadóhivatalért felelős:
 Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik havonta. Telefonszám 199-55 VIRÁG GYULA, igazgató.

Jó kávé — jó egészség!

Tiszta babkávét nemcsak élvezeti cikk, hanem kiváló orvosok véleménye szerint a betegségeket elhárítja. Az egészséget fokozza és elejét veszi az emésztési zavaroknak.

MEINL GYULA.

Van szerencsénk igen tisztelt vendégeinket és jóbarátainkat értesíteni, hogy az

EUROPA SZÁLLODÁT

Budapest, VI., Nagymező ucca 11., Andrássy-út sarok
 átvettük és azt a mai kor igényeinek megfelelően át-
 alakítottuk, úgy hogy mérsékelt áron kényelmes és
 tiszta szobával szolgálhatunk. — 100 szoba. Meleg és
 hideg víz minden szobában. Központi fűtés. — Étterem
 a házban. Telefon interurbán.

Villamos-, autóbuz-, autó-, bérkocsi-megállóhely a szálloda előtt
 Szigorúan családi otthon. — Szobák már 30 000 K-tól.

KELETI KÁROLY **MÜLLER JAKAB**

az Imperiál és Központi szállodák a József Főherceg szálló sok éven
 volt igazgatója. át volt tulajdonosa.

SCHLESINGER ÉTTEREM

VI. VILMOS CSÁSZÁR UT 19.

A legelőkelőbb Vállal rendezési Külön terem
 orth. ששן étterem három áruval is lakodalmak és ünne-
 pélyek részére.

Előfizetések mérsékelt áron.

„STELLA” sütőpor, „GUSTO” vanillacukor a legjobb
 Gyár: VII., Rottenbiller ucca 46.

RÉGI MALMOK HAIFA—AKKO KÖZÖTT

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVI. ÉVFOLYAM, 1926. JÚL.-AUG.

VÁZSONYI-EMLEKBESZÉD JERUZSÁLEMBEN

Vázsonyi Vilmos halálának megdöbbentő híre szentföldi útján érte szerkesztőnket. Patai József a Jeruzsálemben összegyűlt magyar zsidók előtt a következőkben méltatta a nagy halottat:

Mialatt otthon szívbemarkoló gyászszírámmal telnek meg a templomok és a magyar zsidóság zokogva borul nagy fiának koporsójára, hadd hangozzék el a mi Vázsonyi Vilmosunk neve itt is, az örök Város szent falai között, ahová élete alkonyán vágyva vágyódott. Küldjük el könnyeinket túl a tengeren, hogy mint Hermon harmata hulljanak a drága ravatalra és vigyék Jeruzsálem áldását a nagy harcok lenyugodott nagy hősenek . . .

Mert örök-harc volt Vázsonyi Vilmos élete. Küzdenie kellett kifelé és befelé egyaránt. És talán fájóbb sebeket kapott saját testvéreitől, mint ellenségeitől. Az igazságért harcolt, mint Juda prófétái, emberi jogok kiterjesztéséért, az emberi méltóság megóvásáért. Harcolt a hamis bálványok ellen és bizony sokszor jutott ő is abba a helyzetbe, amely tömegek vezéreinek elkerülhetetlen tragikumuma, hogy szellemi horizontjának magaslatáról letekintve, látta a völgyben zibongó népet, amint kurjantva körültáncolja az aranyborjut, megfeledkezve az új ígékről, melyeket az igazság lángoló tűzében hirdettek neki . . .

Vázsonyi Vilmos mint a zsidóság harcosa lépett a porondra, a zsidó vallás egyenjogúsításáért szállott sikra ifjú lángolásának teljes erejével. Fájt neki a fajának vallására aggatott sárga folt és fájt neki a magyar nemzet liberalizmusán éktelenkedő szégyenfolt. És mikor egyengetni kellett volna a küzdőtér felé vezető útját, saját testvérei tövissel és bogánccsal szórták tele ösvényeit. A legnagyobb hitközség megmozgatta minden szervezetét legnagyobb fia ellen. És Vázsonyi keserűen fakadt ki: „Eladtatok engem, mint Józsefet az ő testvérei . . .”

Kétségtelenül ez a bántó csalódás az oka, hogy Vázsonyi évtizedekig távol tartotta magát

a zsidó közélet fórumaitól és így nem adhatott a zsidóságnak annyit, amennyi az ő vezetésre hivatott szellemének gazdagságából tellett volna. Közben felemelkedett a magyar politikai élet legmagasabb csúcsaira, de tüneményes pályájának zenitjén, ragyogó tróntermek pompájából is hűséges ragaszkodással tért vissza a kis zsinagóga meghitt homályába, hová gyermekkori emlékek áhítata hívta. „Sokszor ragadott kézen a siker és vitt előre — mondotta mint miniszter, — de életem legboldogabb percének ma is azt tartom, amikor apám kezébe fogta kezemet és elvezetett a kis zsidó templomba imádkozni” . . .

A nagy nemzeti összeomlás után Vázsonyit is kikapcsolta a gyűlölet az újjáépítés munkájából. De a nagy harcos lelke új missziót talált üldözött testvéreinek védelmében. Nem akart „kiváltságos” lenni, amíg vannak zsidó elnyomottak és megalázottak. A hazai zsidóüldözés fölébresztette benne az együttérzést az egyetemes zsidóság üldözöttjeivel. És amikor ez a szolidaritás meggyőződéssé érlelődött benne, nem késett az igazság nyílt hirdetésével sem. A község gyülekezete előtt hangoztatta, hogy „nem lehet tagadni az egyetemes zsidóság közösségét, mert ha kiszakítjuk magunkat ebből a közösségből, akkor az emberiségből vonjuk ki magunkat. Akármilyen nemzet hű állampolgárai vagyunk, nem tagadhatjuk faji összetartozásunkat.”

És a hazafiságnak és az egyetemes zsidóság gondolatának összeférhetőségéről tett vallomást azok előtt, akik opportunizmusból a magyar zsidóság teljes izoláltságával szeretnek hangosan tüntetni. Sőt Vázsonyi reámutatott ennek az izoláltságnak veszélyességére is. „Nem szabad azt a feltűnő látszatot keltenünk, — mondotta — hogy a magyar zsidóság nem törődik a külföld zsidóságával, annak életével, munkájával, mert ez maga után vonja az ő nemtörődömségüket is. Mindenki ösmeri magyarságomat, hazafiságomat, de amellet mindig leszögeztem zsidó voltomat is. És így, amikor Palesztinában most a biblia gyönyörű eszméjét látom

megvalósulni, mikor az ősi nyelv megújhdását, a héber kultúra új életre fakadását és a régi zsidó élet új folytatódását látom, ez érzékenyen megrezegetteti lelkem hurjait . . .”

Hadd szegezzük le itt, ahol annyi gáncs hangzott már el a magyar zsidóság vezéreiről, hadd szögezzük le itt Jeruzsálem szent falai között, hogy Vázsonyi Vilmos szívének hurjait gyönyörűséggel reszkettette meg a héber kultúrának Palesztinában való föltámadása. A félőknek és aggodalmaskodóknak pedig odakiáltotta, hogy „a magyar zsidóságban is jogos az érdeklődés és szimpátia az angol protektorátus alatt folyó nagyszerű palesztinai munka iránt! A magyar zsidóság mindig az elsők között volt, ha valamilyen kulturális megmozdulást kellett üdvözölni. Csak azért hunyjunk most szemet, mert zsidó kulturális jelenségről van szó?”

És milyen sugárzó örömmel beszélt nekem Vázsonyi mindarról, amit a Szentföld feltáma-

dásáról hallott vagy olvasott. És a reményről, hogy saját szemével is látni fogja a megújhdás csodáját . . . Majd a télen, majd a tavasszal, rügyfakadáskor, amikor ő is elzarándokol a Szentföldre . . . És hogyan örvendett, hogy a szent héber nyelven is olvashatja majd, amit másik szent nyelvén mondott és arcának képmása megjelenik a szent városban, héber szövegek kíséretében, Jeruzsálemben . . .

Csak képmása juthatott el a Szentföldre. Öt magát már eltakarja a hazai föld, melynek üdvéért, boldogságáért küzdött egy Isten-áldotta életen át. Hadd vigyünk neki egy marék virágot Sáron völgyéből és néhány porszem az Olajfák hegyéről, hogy elhintsük sírjára, hogy édesebb legyen örök álma és teteme fölött egymásba keveredjen a két föld pora, szent szimbólumául az ő hamvadó nagy szívének, melyben együtt lobogott szent harmóniában a magyarság és a zsidóság szeretete . . .

Ne gyászt!

— Vázsonyi Vilmos sírjára. —

*Éjkorszak fekete titkain, óh, ne gyászt, ne gyászt a sirodra!
Te holtan is új, nagy hajnalodás közeljét jóslatozod . . .
Már minden ellenséged is érzi: Te győztél, szentügyü harcod hősi halottja . . .
Világosság-gyüölölők bagolyhada már hiába huhogja,
Hogy e földön minden-minden bajt csak a nap, csak a nap okozott.*

*Aki ily vak időkön az Igazságot oly nagyon szeretted,
Hogy érte sohasem sajnáltad vészbe kivetni életedet —
S aki úgy szeretted a minden-igazak életét, hogy tavaszerejü lelked
Jobb sorsuk kivirulását szítva sohasem kért romtestednek enyhet,
Jól tudtad, e rémkor alattomos éjén mi lesz a végzeted.*

*Jól tudtad, Igazság hőse, Te s Alkotás vezére,
Hogy megöl, megöl a pusztító hazugok korszaka . . .
Óh, nem ahogy egyszerű gyilkos dőf bele martaléka szívébe, —
A Te eszmekardú harcód s jószágesszközü munkád mezejére
Ez orvul sebző, mérgezett szemetjét szórta oda!*

*S Te ily sebet is vállaltál . . . S fényt szórt szíved, agyad az éjbe,
Dacoltatót: Óh, mégis látjuk újra majd a napot, —
Bármint takarja el — nem is éj — de szörnyü szárnyak feketesége,
A szemfedőnké felhődző sok keselyü, varju, vércse . . .
Megölhetetlenül ütsz közibök most: üt szellemkarod!*

*Óh, szétszakadoz majd, szét ez a rémes szemfedő itt!
S majd boldog élet zengi dalát, ahol ma halál huhog . . .
Ugy meghatalmasodnak mindtöbb szívbén-agyban a Te erőid,
Hogy Igazság sugaras utjait, Alkotás viruló mezőit
Soha szenny már nem lepi, nem bitorolják pusztító hazugok!*

Telekes Béla.

Johann Christoph Adelung-nak, a drezdai királyi könyvtár volt főkönyvtárosának 1768-ban ugyanott kiadott hatkötetes munkáját, a *Die Geschichte der menschlichen Narrheit*-et lapozva, a következő történetre bukkantunk, amelyet más, idevágó forrásmunkákból kiegészítve érdemesnek tartunk kiemelni a feledésből. Meg kell azonban említenünk, hogy Adelung ezt a hatalmas munkát a legszigorúbb történeti adatok alapján, igazi német alapos-sággal állította össze és a középkornak hírhedtebb kalandorait sorakoztatja fel benne, akik az emberek butaságát használva fel lépcső gyanánt, jutottak el a maguk céljához. Van ezek között csillagjós, alchimista, vallásalapító, ördögűző, csodadoktor, gyujtogató, hamispénz-verő, hazaáruló és egyéb kitűnőség, de vannak jóhiszemű maniakusok is és van az igazság két vertanúja is és éppen ezeknek egyikéről szól ez a történet.

A pestisnek 1641-i szörnyű pusztítása után könyörtelen zsidómészárlás tört ki nemcsak a nyugati országokban, de a kontinens központi államaiban is. Legféktelenebb volt azonban a vérengzés Németországban, ahol mindenki a zsidókat gyanúsította azzal, hogy ők mérgezik meg a kutakat, csak arra nem gondolt senki, hogy maguk a zsidók is ezerszámra estek áldozatul a fekete halálnak. A mézsárlás pár hét alatt lecsillapodott, de azután is még sokáig úgy volt, hogy csak egyetlen szikra kellett és újra lángborult minden.

Történt, hogy 1643 őszén, egy ködös novemberi délelőttön egy különös ember kért meghallgatást Hamburg akkori polgármesterétől, a puritán életű Johannes Rechteriusztól, aki sok

huzavona után fogadta is a különös jelentkezőt.

— No zsidó, mit akarsz és honnét veszed a bátorságot, hogy hozzám befurakodj? — kérdezte tőle és szigorúan összevonta a szemöldökét.

A különös jövevény meghajtotta magát és mosolyogva azt mondta:

— Nagyságos polgármester úr, én nem vagyok zsidó, a dédapám sem volt az soha. Hanem tudom, hogy a külsőm tökéletesen olyan, mintha zsidó volnék, sőt ezenkívül teljesen jól beszélem a zsidó-német nyelvet és ismerem a zsidók ritusát és minden szokását is. És éppen ez az, amiért nagyságodtól szíves meghallgatást kérek.

A polgármester csodálkozva nézett rá, az idegen azonban akkor nyugodtan elmondta, hogy

Aufzug der Juden den 23 August da man ihnen das Fischerfelds Pfortlein eröffnet, und sie off dem Wasser hinauf und hinüber abfahren lassen, da sind ihrer 1580. Personen tung wad. Alt. so zu der Pforten hinauf gangen, abgehlet worden

A zsidók klüzése a Majna melletti Frankfurtból.

(Régi metszet után.)

ő szieni születésű olasz, a neve Enrico Fisani és izzó gyűlölettel gyűlöli a zsidókat, mert az édesapját azok forgatták ki a vagyonából. Azóta bejárta az egész világot, közéje vegyült a zsidóknak, akik mindenütt gyanútlanul fogadták, megtanulta a nyelvüket, — különben is hat európai nyelven beszél — és a mondókáját ezzel végezte be:

— Most Brémából jövök, ahol beavatottaktól hallottam, hogy él az itteni gettóban egy

Az Arnonpatak beömlése a Holttengerbe.

Wolf Finkelstein nevű illatszerkészítő, ő gyártja titokban a mérget, amely a rettenetes mirígyhalált okozza és amellyel a zsidók a kutakat megmérgezik. Én tehát arra kérem a polgármester urat, engedje meg nekem, hogy letelepedjek Hamburgban, én azután majd beveszem magamat a gettóba, mintha zsidó volnék, felöltöm a sárgafoltos kaftánt is és egy hónap alatt nyomára jövök mindennek. Semmiféle hivatalos vizsgálat sem ér itt semmit, a zsidók egyetlen pillanat alatt eltüntetnek mindent . . . Én ismerem őket! . . .

A polgármester bámúlva hallgatta az olasz előadását, de óvatos volt, nem hitt neki. Hanem amikor másnap minden kétséget kizáróan kiderült, hogy Fisani csakugyan nem zsidó, a tanács megadta neki az engedélyt a letelepedésre. Nyomban internálták a gettóba, de titokban szigorúan meghagyták neki, hogy hetente legalább egyszer tegyen jelentést a tanácsnak mindazokról, amiket tapasztalt.

Ami ezek után következik, azt Fisani valóságából tudjuk.

*

Három hete élt már a gettóban, ahol Efraim Lüttke volt a neve és szoros barátságot kötött Wolf Finkelsteinnek, az illatszerkészítőnek a családjával: övele magával, a beteg feleségével, aki már évek óta feküdt gutaütötten és a leányával, a csodaszép Ráchellel.

Finkelstein egy kis kétszobás odúban lakott, amelynek az ablakai a folyó egyik csatornájára nyíltak. Egyik szobában lakott a család, a másik pedig az illatszerkészítő-laboratórium volt, telve üvegekkel, kazánokkal, lombikokkal, retortákkal és szárított füvekkel, amelyeket vándorzsidók hoztak Finkelsteinnek távoli országokból. Efraim Lüttke órákig el tudta figyelni az öreg zsidó motoszkalását, elmészelve neki hányatott életének költött viszontagságait, — mert mint a brémai meszárások menekültje szerepelt ott, — közben pedig figyelt, erősen figyelt, főként ha az előkelő zsidók összegyűltek az illatszeresnél, de nem vett észre semmi gyanusát.

Hanem azért a harmadik hét végén azt jelentette a polgármesternek, hogy nyomon van. Mert már akkor tudta, mit fog csinálni.

Már az első napokban észrevette, hogy Finkelstein laboratóriumában, a szoba egyik sarkában egy csapóajtó nyílik a padozatra, amiről azután az öreg zsidó gyanútlanul elmondta neki, hogy hová nyílik és hogy a földalatti folyosó hová vezet, sőt azt is, hogy a legutóbbi üldözés alkalmával is azon keresztül menekültek meg, amíg az üldözők dühe lecsillapodott. Fisani pontosan az emlékezetébe vésett mindent és most ezt a tudását is belevonta a tervébe.

Közben azonban az történt, hogy a gutaütött, beteg öregasszony nagyon megkedvelte Efraimot, akit különben Finkelsteinnek gyakran láttak vendégül szerény asztaluknál éppúgy, mint a szomszédos családok is, hiszen Fisani úgy szerepelt köztük, mint akinek nincs egy fillérje sem és nem is lesz, amíg valami munkát nem kap. Igaz, hogy itt-amott segített ennek is, amának is, mert értett mindenhez és ezért kapott is néhány garast, de ez csak arra volt elég, hogy éhen ne haljon, ha valamelyik napon mindenki megfeledkezett róla.

A beteg gyakran kérte őt, hogy olvasson fel neki a szent könyvekből, majd ő is végighallgatta

a jövevény csodálatos történeteit és gyakran tett célzást arra, hogy milyen jó lenne, ha Efraim többé el sem szakadna a családtól, hanem ha már új életet teremtett a maga számára, elvenné Ráchelt, Finkelstein halála után pedig folytatná annak üzletét. Fisan i ilyenkor, mint későbbi valóságában elmondta, csak mosolygott magában és megkeményítette a szívét, nehogy a szeretet, amely körülvette, eltéríthesse őt a szándékától.

És az első összecsapás alkalmával valóban a szeretet maradt alul: Fisan i az egyik estén, amikor pár percre egyedül maradt a laboratóriumban, hirtelen valami kis dobozt vett elő koftájának rejtett zsebéből és a benne levő port behintette a hígított borszesszel telt üvegbe, azután pedig halkán felzárta a csapajtót, mert Finkelstein annyira a bizalmába fogadta, hogy még a kulcs helyét is elárulta neki.

Azután pedig még azon az éjszakán kiszökött a gettóból és jelentette a polgármesternek, hogy a dolog megérett.

*

Másnap este, — hideg, ködös novemberi este volt, — a család megint együtt ült és hallgatta Efraimot, aki akkor éppen a világhírű nisini-novgorodi vásárokról mesélt nekik.

Egyszer azonban olyanforma zaj hallatszott, mintha egerek szaladgálnának halkán cincogva a padló alatt. Finkelstein figyelt egy pillanatra, de azután nem törődött többé a dologgal. Efraim folytatta az elbeszélését, de egyszer megint megzavarta őt valami, most már úgy hallatszott, mintha távoli mennydörgés hangjai hömpölyögének valahol, de mintha ezek a hangok a föld alól jönnének. Finkelstein felállt, nyugtalanul hallgatózott és az arca egyszerre halálsápadt lett, mert akkor már hallatszott a rozszant földalatti lépcsők nyikorgása.

A következő pillanatban pedig a csapóajtó dübörögve felcsapódott és a városi darabontórség előzőnlötte a laboratóriumot, a kirurgus pedig rátette a kezét a kijelölt üvegre.

És ahogy a marcona óriások, kezükben a kivont karddal és lobogó fáklyával szinte betöltötték az illatszerek ódon kis szülőházát, a szomszéd szobából hirtelen velótrázó, hörgő sikoltás hallatszott. Fisan i odasietett és látta, hogy a beteg öregasszony a karjait széttárva, arcán a halál dermedtségével, mozdulatlanul fekszik az ágyában. Megölte a réműlet; Ráchel akkor már ott térdelt az ágy előtt; koromfekete haja ziláltnan omlott a rongyos terítőre.

És Fisan i nak ebben a pillanatban csodálatos látomása volt: úgy látta, mintha a tulajdon öreg édesanyja feküdt volna halva a távoli, napsugaras Sziénában és az ő gyönyörű hűga hajolt volna a holttest fölé.

Nehéz küzdelem volt ez, de ezuttal a szeretet győzött.

Fisan i újra kiment a laboratóriumba és hangosan, emelt fővel azt mondta:

— Ezek az emberek ártatlanok . . . a mérget én csempésztem az üvegbe! . . .

A parancsnok egy pillanatig mozdulatlanul nézett a szemébe, azután hidegen azt mondta a fogdmegeknek:

— Kötözzétek meg!

*

Szodomai sóbarlang a Holttenger partján

Fisan it halálra ítélték, azzal a megokolással, hogy összejátszott a zsidókkal.

Az olasz kalandor a vesztőhelyen is azt vallotta állhatatosan, hogy szóról-szóra igaz mindaz, amit mondott, de ez sem változtatott az eljövendőkön.

A tömeg esküdözött, hogy a zsidó, Wolf Finkelstein, bájitalt adott Fisan i nak és ez azért vallott mellettük.

És a következő éjszakán már megint patakban folyt a vér a hamburgi gettóban.

SASS IRÉN: KADIS

nagy író úgy lopódzott a kis temető felé, mint egy menekülő bűnös. Alkonyodott. A városka néhány poros, rendetlen uccáját opálos színeinek mindent meg-szépítő hazugságával vonta be az álmatag szeptemberi szürkület.

Néhány nehézkes, lompos paraszt cammogott át a sáros kocsiuton.

A nagy író pedig a temető felé tartott. Idegesen, lehunyt szemmel, szinte vaktában igyekezett előre, szeretett volna a gyermekkori ösztön sugárzó szárnyain egyenesen a temetőkapuig repülni, anélkül, hogy utközben ki kellene nyitnia a szemét és végignéznie ezt a helyet, ahol gyermekkorának elfakult emléke, mint az ökörnál, szerteszálldos. Úgy érezte, hogy ég és föld egy végtelenül nagy, tág pupilla és most az egész mindenség őt nézi, őt figyeli, az ő gyötrődő szégyenkezését, keserűségét és azt a nehéz utálatosságot, amit megmagyarázhatatlanul, idegenül cipel a lelkében. Ment előre és félt előre menni. Félt találkozni az apja sírjával. Ő, aki nagy urak előtt állott meg elfogulatlanul, most megroggyant térdekkel támaszkodott a kis falusi temető kapujának, és nem mert belépni. Miért nem? Mitől félt? Ki vagy mi tartotta vissza? A halottak jók és csendesek. A kövek nem beszélnek. A fák odabent is úgy virágnak és hervadoznak, mint idekint, ugyanaz az ég és ugyanaz az agyagos, tapadó föld, ami a lába alatt van . . . és mégis . . . mégis . . . görcsös kezekkel kapaszkodott bele a kerítés fájába, nézte az apró, katonás rendben sorakozó sírokat és . . . nem mert belépni!

Mintha megszólították volna. Hátrafordul, kúsza, ideges szemekkel néz szét. Az ucca elhagyatott, csupán egy kicsi, vézna kaftános figurácska szedegeti ormóttan csizmáját a sárban.

Ukrajnai zsidó temető

Gyerek. Arca sápadt és kerek, mint a távoli őszi hold a fák között. Sápadt és komoly. Az ünnepelelt író nézte a kis emberkét s mikor egészen a közelébe ért, megszólította:

— Te szóltál, fiam?

Az apró zsidócska megrázta fejét:

— Nein, ich hab garnist gezugt . . .

Igy felelt, ezen a furcsa, galuth-izü nyelven, nagyon komolyan és öregesen. Szeme kék volt, mint a nyári égbolt, oly kék, hogy jólesett bele-nézni. Aztán tovább akart menni. De a híres író, szinte önkénytelenül utánakapott és megérintette kis, piszkos kaftánja ujját:

— Von wo kommst du?!

— Fün chéder.

— Verstehst nicht polnisch?!

A gyerek elvörösödött. Lassan, óvatosan tört előre bőre alatt a biboros vérhullám s mintha csak az sajtolta volna ki, szemei megteltek könnyekkel. Úgy, azokkal a könnybenúszó, megható kék szemeivel nézett végig a kietlen lengyel falu-végen és nagyon halkán válaszolt:

— Ich versteh polnisch.

— Miért felelsz hát zsidóul?!

A gyerek felkapta a fejét. Arca és hangja egyszerűen ellenségessé váltott:

— Wusz mëint Ihr? wusz bin ich?! a Jid bin ich!

Az író meglepődött ezen a hangon. Egy pillanatra szinte a maga gyötrő hangulatáról is megfeledkezett és egész érdeklődésével a gyerek felé fordult. Az igazi művész érzékenységgel azonnal kitalálta, hogy egy rendkívüli lelkecskével áll itt szemközt az egyre sűrűsödő alkonyi homályban. És azt is megérezte, hogy ez a lelkecske érzékeny és fájdalmas, mint egy seb. Lágy mozdulattal a fiú fejére tette a kezét:

— Én is zsidó vagyok fiam — mondta szelid hangon. — Miért beszélsz így velem? . . .

Milyen nehéz volt ezt kimondani!

És milyen céltalan! A nagy író már évtizedek óta nem volt zsidó. Mért hazudott hát?! Mért akarta megtéveszteni azt az idegen sápadt kis gyereket, ott a temető kapujában? Mit akart tőle?! Azzal, hogy zsidónak hazudta magát, talán mentegetőzni akart, mentegetőzni a kis furcsa figurácska előtt, aki oly kevéssé hasonlított a világhíres író mai alakjához és oly nagyon ahhoz a messzi kis gyerekekhez, akinek elrongyolt, apró bocskorából a világhíres író valaha kinőtt! Igen, ez volt a hazugság öntudatlan szülője! . . . Úgy érezte az ünnepelelt ember, hogy apja sírjánál szembetalálta magát tizesztendős, régi kis énjével . . . Nos, mit mondhat a tíz esztendős kis zsidó a világhírre

vergődött zseninek? . . . Érezte, amint a gyerek megérintette bundája ujját:

— Maga is zsidó?!

— Zsidó . . . persze . . .
fiam . . .

— Nagyon finom a kabátja...
Errefelé nincs ilyen drága kabátja zsidónak . . .

— Varsóból jöttem gyermekem . . .

A gyerek sóhajtott:

— Nagyon messziről jött.

Az író hosszan, mélyen a gyerek szemébe nézett és lassan, szótagolva mondta ki a szavakat:

— Nagyon, nagyon messziről . . .

Hirtelen karonragadta a fiút:

— Nézd fiam, apám sírját keresem . . . Régen jártam erre . . . nem jönnél be velem a temetőbe?

A kisfiu készségesen megindult mellette:

— Kéveroveszre jött?

— Hogy mondd fiam?

— Azt kérdezem, kéveroveszre jött?!

És mikor felködlött az író agyában a régen elfelejtett szó értelme, megbiccentette a fejét:

— Igen . . . eltaláltad . . . arra jöttem . . . ahogy mondtad.

Megindultak a szűk temetői ösvényen. Most már csupa bizalom volt a gyerek. Sápadt, tiszta arcát felemelte az íróhoz:

— Megmondjam, mért nem akarok lengyelül beszélni?!

— Mondd fiam, mondd.

A gyerek felkiáltott:

— Mert gyűlölöm őket! Gyűlölöm a lengyeleket! Mind a lengyeleket gyűlölöm. Egész szívemből!

S mint egy sikoltást tette utána:

— Megölték az apámat!

Az írot szinte a lelkén dőtte az utolsó mondat. A gyerek izgalma átragadt rája is, megtorpant és felkiáltott:

— Mit mondsz?!

— Megölték az apámat! — ismételte a gyerek. — El fogok mondani magának mindent. Ahogy történt. Régen volt, még egész kicsike voltam, de úgy emlékszem, mintha tegnap történt volna. Bejöttek a lakásunkba . . . Ordítoztak. Feltörték a szekrényeket, mindent összedobáltak . . . aztán az apámat kiharcolták az uccára. . . Többet nem láttam, csak az apám hangját hallottam be a szobába! Sikoltott! A nevünket kiabálta! Istent hívta és utoljára már csak annyit hallottam: s'má jisroel! s'má jisroel . . . Éjszakánként még most is arra ébredek fel, hogy

Tel-Aviv-ban a hirdető oszlop előtt.

(Emőd Miklós felvétele.)

hallom az apám hangját: s'má jisroel! s'má jisroel!

Régen megtaláltuk őt a ház előtt. Harmadnapra eltemettük. És aztán csend lett a faluban.

Kis szünet állott be. Ott az elhagyott temetőben sápadtan nézett egymásra egy finom külsejű úr és egy kaftános gyerek. Szinte hallatszott az összedobbanó szívük zakatolása.

Aztán a gyerek lehajtotta fejét:

— Most már tudja, mért nem akarok én lengyelül beszélni.

Az író még mindig szótlánul állott a helyén. A vigasztaló szavak egész raja tódult ajkára s végül mégis csak ennyit tudott kinyögni:

— Te . . . te szegény gyerek. Te szegény kis zsidó . . .

— Igen — folytatta a gyerek. — Sokat megölték a lengyelek. Mi zsidók, nagyon csendesek vagyunk itt. Anyám azt mondja, nem szabad hangosan beszélni, mert észrevesznek bennünket. De én hangosan akarok beszélni! Aki él, az mind hangosan beszél, csak a holtak némák! És ha itten nekem nem szabad hangosan beszélni, akkor én elmegyek Amerikába.

Aztán egészen más hangon, de folytatólag tette utána:

— Nézze, itt van az apám sírja . . .

Kopár sír előtt álltak meg. Kis vörös kő, horpadt dombocska, szegény zsidó halottak örök-egetty uniformisa. A sírdomb telerakva az emlékezés kavicsaival. A gyerek, szinte otthonias, lelkeskedő mozdulattal tárta ki karját:

— Sokszor kijövök ide. Leülök és az apámmal beszélgetek. Maga nem is tudja talán, hogy a holtak milyen szépen tudnak beszélni! Én mindent megkérdezek az apámtól és ő mindenre felel nekem. Mert tudja kérem, az úgy van: az embernek meghal az apja, de azért él. Mert én élek, hát az apám is él. Ha az ember nem felejt

Jeruzsálemi óvárosi típusok

el az apját, akkor az apja nem is hal meg. Csak az hal meg, akit elfelejtenek.

Pörölycsapások voltak ezek az ártatlan szavak az író lelkén. De a gyerek, mintegy kérlelhetetlen angyal tovább beszélt, végnélkül, üde fantáziájának bőséges virágzásában, felolvadva a maga gondolataiban és érzelmeiben.

— Mert tudja kérem, az a jó, hogy maradt Kadis az apám után. Gondolja csak el, ha Isten ments! én nem lennék! Csak az anyám és a hugaim! Mi lenne akkor! Nem lenne Kadisa az apámnak!

— Kadis . . . Kadis . . . — zúgott az író füleiben az eltemetett szó . . . Nézte a kis zsidó piros száját . . . Mi folyik arról? Méz vagy méreg?

Megfordult és tétova szemekkel nézett végig a sírokon. Egyszerre fennakadtak szemhéjai és szinte a szája is belefehéredett a megdöbbenésbe. Talpa, finom szabású, barna cipőjének talpa egy másik kis sírocska száraz rögét taposta szórakozottan. Rálépett egy másik halotti uniformisra, melynek élén ott viraszott egy másik piros kő . . . rajta e név: Wolf Katzenelson . . .

A sír! . . . A sír, amelyet úgy félt viszontlátni! A sír! . . . melyet nem mert megkeresni . . . s amelyet most szinte elébe jött az úton és apai alázattal a hűtlen fiú lába alá feküdt:

— Itt vagyok fiam, itt vagyok!

A gyerek figyelmesen követte az író merev pillantását. És szemével ő is megpihent a megtaposott síron:

— Ez a Katzenelson bácsi sírja . . . Látja ez nagyon jó ember volt. Anyám mesélte, hogy egészen egyedül élt és egészen egyedül halt meg . . . Pedig él valahol egy fia . . . Valahol . . . a világban . . .

— Egy fia? . . . — ismételte halkán az író . . .

— Egy fia . . . Azt is mondják, valami híres ember . . . De mesümed . . .

— Mesümed . . . mesümed! . . . — Lassan-

ként ennek a szónak értelme is visszatért az író emlékezetébe . . .

Nézte a sírt. A gyerek pedig beszélt tovább.

— Mesümed. Látja, ilyenek is vannak. A Katzenelson bácsi fia is ilyen . . .

S aztán egészen halkán, szinte részvétellel tette utána:

— Haarec taki oto . . . A föld ki fogja köpni őt . . . Még sohasem mondott Kadist az apja sírjánál . . . Én, ha kijövök az apámhoz . . . én szoktam mondani itt is egy Kadist . . . Szegény Katzenelson bácsi . . . hadd éljen ő is . . . Mert tudja kérem, úgy van, ahogy mondtam . . . Csak az hal meg, akit elfelejtenek . . .

Nem, nem bírta tovább! Az ünnepezt író megtántorodott. Keserű és remegő előérzete a sírral való találkozásról, ime véres biztossággal utolérte őt és elborította vonagló szívét. Egy gyerek jött szembe véle az úton, egy apró gyerek . . . idegen, ismeretlen és mégis ismerős . . . jaj olyan közeli . . . olyan közeli, mint ő maga az elmúlt esztendő távolában . . . S ime, mit mondott a kis távoli kaftános, a nagy hírre vergődött zseninek?

— Csak az hal meg, akit elfelejtenek!

Az író szemei elfeketültek. Reszkető kezekkel kapaszkodott bele az apja sírkövébe, de a síkos körül lecsúsztak merev ujjai. A földre bukkott.

A gyerek ijedten hajolt feléje:

— Mi az? Rosszul van? Mit tegyek?

— Taposs el fiam . . . — nyögte ki a híres ember . . . — Taposs el gyermekem . . .

HOGY LOPTAK EL MOJZEST 1567-BEN?

„Nichts haben, ist ruhiges Leben“ — mondja a német közmondás és talán senkire sem áll ez az igazság jobban, mint a zsidókra. Minden nyugtalanság, hajsza, herce-hurca, kisebb és nagybrendű, tragikus, vagy humoros zenebona, baj, amit együttesen zsidó életnek lehet nevezni, legnagyobbrészt abból eredt, hogy a zsidónak mindig volt pénze, ha másutt nem, a bőre alatt. Mikor pedig valakinek zsidó pénzére vásott a foga, hát néha-napján nem csoda, ha nem kimélte a zsidó bőrét sem. Ezt bizonyítja az alábbi históriáska is, amelyről — nehogy a főtebb írt sorok félreértésre adjanak alkalmat — sietek megjegyezni, hogy 1567-ben esett meg, részint Budán, részint Egerben, egy Mojzes nevű, vagyonos zsidó kereskedő tulajdon személye körül.

A török hódoltság alatt, Musztafa budai basa, úgy vigyázott a zsidóra, mint a szemé fényére. Ami nem is volt csodálatos dolog, ha elgondoljuk, hogy egy-egy budai zsidó kereskedő sokezer tallér értéket képviselt, tehát szerves és eleven része volt a hadjáratok alatt éppen eleget megcsappant török nemzeti vagyonnak. Ha budai zsidó kereskedő vásárolni ment vagy adósságot akart behajtani a váron kívül, erős katonai fe-

dezzel kísértette a basa, nehogy a sáncon kívül portyázó magyar katonák kezei közé kerüljenek. Nagy híre volt egy Mojzes nevű budai zsidó kereskedőnek, akiről úgy tudták még a végeken is, hogy rendkívül gazdag ember. Vigyázott is rá Musztafa, úgy hogy ha Mojzesnek például Ráckeven akadt dolga, rendszerint egész csapat janicsár volt a kíséretében.

Mojzes zsidó mesés gazdagságának híre Egerbe is eljutott, Szócs Gergely egri huszár fülébe, akinek fantáziáját úglátszik nagyon izgathatta a zsidó témérdek aránya, mert 1567 nyarán egyszerre csak beállított Forgách Simon borsodi főispán és egri főkapitányhoz, elmondta neki, hogy amennyiben a gazdag, budai Mojzest sikerülne elfogni, tekintélyes summa sarcra volna kilátás. Egyben becsületes osztzkodás fejében kérte a főispán segítségét is. Forgách ráállt az „üzletre” s annak rendje és módja szerint szerződést kötött Szócs Gergellyel: „Ha ő — írja Forgách Simon a Nemzeti Múzeum Forgách-levéltárában fekvő szerződésben — a budai Mojzest elhozhatja, valamiben megsarcol, harmadába annak megelégszünk. Az két részét neki engedjük.”

Szócs Gergely, Forgách Simon huszárjai közül kiválasztotta a legfurfangosabbakat, Buda alá lopakodott velük s mikor Mojzes valami dolgában elhagyta a várat, egyszerűen elrabolták őt a huszárok és Eger

várába vitték, amint ezt maga Forgách Simon jelenti, 1567 júniusában.

Szócs Gergely nem családkozott zsidájában. Mojzes valóban gazdag ember volt és azt a 10 ezer forintnyi sarcot, amit kivetettek rá, néminemű „puhítások” után le is fizette. A sarcon aztán — a szerződés értelmében — megosztozott Szócs Gergely Forgách Simon főispánnal, amint azt az alábbi, Szócs Gergely kezétől származó nyugtatványban olvashatjuk:

„Én Szócs Gergely vallom az én levelem rendjibe, hogy az minémű zsidó Mojzes, az nagyságos Forgách Simon urammal kötött szerződés szerint, kinek nyolcezer forintban vagyon készpénzben sarcolása és kétezer forint marhába, az pénzből adok neki ötezer forintot, négy ezeret az ő nagysága részére adom, az egyik ezeret költségeiért. Az marhából adok másfél ezer forint árút. Ott fent ketten egyetemben, igértünk a hadakozó tanácsnak*) ajándékon ezer forint árat. Az ötszáz forint árat ő nagysága részére adom. Mely dolog nagyobb bizonyosságára adtam az én levelemet tulajdon kezem irásával és pecsétével Egeren, 22. Sept. 1569. A. D.”
Neser.

*) Szócs levelének ez a passzusa arra enged következtetni, hogy a bécsi haditanács is tudott Mojzes elrablásáról.

Chálucok mocsárlecsopolási munkája Hatfa mellett

ámár volt a neve s „királyleány”-nak hívták barátai és barátnői még zsenge korában. Valóban volt is benne valami nemes, tiszteletet parancsoló: nyaka éveihez képest telt, hófehér, rózsaszín és tejfehér váltakoz-

tak arcán a finom, puha és átlátszó bőrön; szemei feketék, nagyok, beszédesekek, szélesebbek mint hosszúak; haja omló arany; arcvonásai, mintha márványba lettek volna vésve; csupa kellem, beszéde nyugodt, édes, ajka csupa méz!

De nem sokáig volt Támár szüleinek büszkesége. Hatodik évében sovány és vézna, sápadt és vékony lett. Egyenes termete meghajolt s nemsokára azt észlelte anyja, hogy kisleánya — pupos lett.

Mikor és hogyan történt a szerencsétlenség, senki sem tudta, de tény, hogy az orvosok egyformán megállapították s napról-napra jobban és jobban meglátszott.

Támár tovább nőtt, de csak lassan. Esze és

értelme azonban annál gyorsabban fejlődött. Mindenhez volt tehetsége: a tanuláshoz és énekléshez, zenéhez, rajzoláshoz, leíráshoz, elbeszéléshez. Szerette a természetet, de gyenge volt s a legkisebb munka is elfárasztotta; futni nem birt, hogy virágot téphessen s pillangót fogdosson s nem tudott játszani gyermektársaival, mert azoknak legkisebb lökése fájdalmat okozott neki, minden szavuk haragra lobbantotta, idegei gyengék és érzékenyek voltak.

Sokat olvasott s így értelmisége hamarabb is fejlődött, mint minden társáé s gyorsan ébredt tudatára szomorú állapotának. Szülei a leghiresebb belföldi és külföldi orvosokhoz vitték s az orvosok a sok gyógyszerrel agyon kínozták, de ő mindent szeretettel tűrt; meg akart gyógyulni!

S valóban néha úgy látszott, mintha baja alább hagyott volna s már egészséges. De ez csak rövid ideig tartott, betegsége újból hatalmába kerítette s ő újból érezte testi és lelki fájdalmait. A sok szenvedés egészen eltávolította őt pajtásaitól, kik az egészségtől sugároztak s ő szívesebben volt együtt a kisebb gyermekekkel, akik alávetették magukat akarátának: ő volt a „királyleány” s ők voltak az alattvalók; nekik szentelte idejét keserű sorsában s ők hozzája simultak szeretettel és jóakarattal, gyöngédséggel és könyörülettel. Igyekeztek kedvébe járni s szolgálatára lenni, de nem tudták, hogyan.

*

Niszan hó vége felé, egy verőfényes szép napon nagy öröm és vígság ütött tanyát a gyermekek között. Kirándulás volt a homok-dombokra és a „királyleány” is elkíserte őket.

Délután 3 órakor a hőség ismét elült, a levegő üde és tiszta volt, az égbolt kék színben ragyogott. Kimért léptekkel, énekszóval haladtunk az utcákon át, majd a szőlőkhöz értünk s nemsokára a város képe eltűnt szemeink elől: célnál voltunk s előttünk a homokhegy.

Gyönyörű és fenséges látvány!

Ugyanaz a halvány aranszín, ugyanazok a számnélküli homokszemek, ugyanaz a határ, mint öt-tíz évvel ezelőtt. Felkúsztunk az első homokdombra s a másik oldalon csúsztunk le, ismét egy másikra, onnan le s így tovább. Eltávoztunk a világtól egészen, előttünk csak ég és homok, a homok és az ég.

S mint azelőtt, úgy most is elbűvölőnek találom e látványt s páratlannak a maga nemében. Mint az oázis a sivatagban, úgy tűnik fel itt a sivatag az élet hajlékai közt. S eszembe jut a Szahara, amint azt regékben és mesékben láttam: vándorok teveháton, a sivatag gyermekei, akik egyedül ismerik az utat, keresztül-kasul; jámbor és rossz emberek találkozása, a biráskodás szabad ég alatt, jutalom és büntetés a jó és

Palesztinai pásztortelény

rosszért. Lábam belemerülnek a puha homokba, a járás megnehezül, a különös látvány álmat nyom szemeimre szüntelenül s egy ismeretlen erő vonz: hogy menjek, menjek tovább és tovább.

A társaság elszóródott, az egyik csoportot emlékei az egyik dombra, a másikat a másikra viszik, de mindnyájunk részére 20—25 év édes emléke rejtőzik itt, az emberi élet legszebb éveiből. Az utánuk jövő kor majd keresi őket, megtalálja és talán sokra is becsüli.

Az egyik domb sima és kerek, mintha emberi kéz alkotta volna s kedvvel vizsgálgattuk cipőink nyomát, mintha a hatalmas természetet kigúnyolni akarnók, a másik hegy páncélokkal és pikkelyekkel borítva s érintésünkre azok egymás után legurulnak a hegy tövéhez.

Ki hangosan ujjong, ki csendesen szemlélget, némelyek a leáldozó napot követik a csillogó homokban. Bizonyos fájdalom tölti be a szívet s most úgy látszik, mintha a nap eltemetődne a föld mélyébe s nem fogja többé éltető világát és melegét küldeni . . . br! . . . de kellemetlen érzés. Fiatal asszony könnyeit törli arcáról . . . hiába igyekszem mélyen a szívébe tekinteni . . . szeret valakit . . .

A gyermekek egészen eltűntek szemeink elől. Hívjuk őket, de felelet nem hallatszik s mi keresésükre indultunk. A sárga homokban nemsokára fel is tűntek a fekete fejek, kezeikkel messziről intenek és kiáltanak:

— Ide siessetek, ha szépet akartok látni! — S mikor látják, hogy késlekedünk, folytatják: — Siessetek, siessetek!

Kissé félve és aggódva futottunk oda. A kis pajkosak körben állanak, mintha valamit elrejtteni akarnának, szemeik fénylenek, arcaik pirultak, ajkukon vidám nevetés, mindnyájan oly kedvesek, oly isteniek!

Mikor közelebb jutottunk, hirtelen helyet engednek s kiáltozzák:

— Utolsó tiszteletet a királyleánynak!

Megijedtünk a látványra: a domb homokjában sír volt ásva, abban feküdt a kis púpos leány fehér ruhájával és fehér arcával, mozdulatlanul. Szemei cél nélkül tekintenek, hosszú szempillái mozdulatlanok. Aranyos haja korona módjára veszi körül fejét, a gyermekek a homokba nőtt füvekből koszorút fontak körülötte, az egész sirt zöld fű szegi be. A 15 év üdesége, kelleme és tisztasága ragyogott arcán; a nap utolsó sugarait küldi hozzá s Dávid királyi házanak pompája ömlik el rajta! . . .

Nem mertünk szót ejteni . . . A halott kiugrott sirjából, hangos nevetés szalad ki száján s sápadt arcát egy pillanatra pír borítja.

Ebben a tiszteletben részesítették a gyermekek a „királyleányt“ s ez volt az egyedüli játék, amit magával megengedett.

Héberből: *Juhász Mór.*

Jemenita leány Jeruzsálemben

Bródy László:

VÉRES, TÉPETT LOBOGÓ.

*Eltűjtam óriás tüdővel
a fellegetek mind fölöttem.
Hegyeket, mik utamban álltak,
az óceánba belelöttem.*

*Én nem bánom, akárki voltam,
a multamat jó mélyre ásom,
nem kellenek emlékezések,
ne lássa senki hervadásom.*

*Az idők lépcséjére hágok,
előttem Isten csipkebokra,
nem szédülök, ha majd fölérlek
a hajmeresztő bástyafokra.*

*Mint harcok, merész akarattal
viszem át életem a tűzön
és véres, tépett lobogóul
a jövődő tornyára tűzöm!*

JOSEF SZVÁTEK: PRÁGAI MESÉK ÉS LEGENDÁK

Szvátek József (1835—1897) a „Prágai mesék és legendák” című gyűjteményében feljegyezte az elmúlt korok hagyományait és Prága egyes helyeihez fűződő legendákat. E gyűjteményből 12 monda zsidó-tárgyú. A 3 legérdekesebbet itten közöljük.

1. Rabbi Becalel Lów.

II. Rudolf császár idejében érkezett Prágába rabbi Becalel Lów, a nagynevű tudós, akit a prágai zsidók főrabbinak választottak meg. A zsidóvárosban, közel a Moldva partjához abban a házban lakott, amelyen még ma is az ő jelvénye, szőlőfürt és oroszlán, található. Rabbi Becalel összeköttetésben állott az összes tudósokkal, akik akkoriban Prágában az udvarnál tartózkodtak, Tycho de Brahe, az udvari csillagász pedig gyakran jött el tantermébe, hogy vele tudományos dolgok felől értekezzenek. Egyszer Rudolf császár rendeletet adott ki, mely az összes zsidókat kiltotta Prágából, aminek következtében a zsidóvárosban nagy jajveszékélés támadt. Erre rabbi Becalel Lów elszánta magát, hogy kérni fogja a császárt, hogy ezt a rende-

Régi uca Haifában

letét visszavonja. Mivelhogy nem engedték be a császárhoz, addig várt a prágai hídon, amíg a császár sétája közben át nem haladt. Amidőn a császár kocsija feltűnt, a rabbi a híd közepén helyezkedett el, de az emberek rákiáltottak, hogy menjen el és sárral meg kövekkel dobálták meg, amelyek azonban amint a rabbi testéhez érték, virággá változtak. A rabbi nem mozdult helyéről és a császári fogatnak lovai maguktól állottak meg előtte, noha a kocsis nem tartóztatta fel őket. A rabbi előadta kérelmét a császárnak, aki tudomást szerezvén a kérelmező bölcsességéről, még azon nap éjszakáján felkereste Tycho de Brahe kíséretében a rabbi házát és megcsodálta Becalel bölcsességét és tudását. Becalel tudásának bizonyítékául a tanterem falára elővarázsolta a királyi vár képét, mivelhogy feltalálta volt a sötétszoba készülékét (camera obscura) és ezzel annyira megnyerte a művészetet kedvelő császár kegyét, hogy a császár mindjárt másnap visszavonta a zsidók ellen kiadott rendeletét, akik azután ismét békében lakhattak Prágában. Becalel pedig házára a szőlőfürt mellé a cseh oroszánt is kifaragttatta emlékül azon látogatásnak, amelyet házában a cseh király tett.

2. Rabbi Becalel Lów „gólemja.”

Rabbi Becalel Lów egy ízben agyagból emberi alakot teremtett, hogy az néki szolgája, vagyis gólemja legyen, aki a házi munkákat elvégzi. Mindig a szombat kimenetele után nyelve alá egy héber jegyekkel megírt cédulát helyezt, amire a gólem rögtön megelevenedett és az összes munkákat a rabbi parancsa szerint elvégezte. De a szombat beállta előtt mindenkor eltávolította szájából a cédulát, mivelhogy a szombati napon semmiféle munkát végeznie nem volt szabad. Ilyenkor a gólem ismét élettelen agyag volt és mozdulatlanul állott a sarokban, amíg a rabbi a cédula által újra életre nem támasztotta. Egy péntek este a rabbi elment az öreg zsinagógába imához, de elfelejtette a gólem szájából a cédulát kiszedni. Ez utóbbi a rabbi házában nagy rombolásba kezdett, mindent szét akart zúzni. A ház népe között nagy rivalgás keletkezett. Hamar üzentek a rabbiért, aki a zsinagógában nem találta helyét és a zsolttár elénekélése után haza sietett. Otthon kivette a gólem nyelve alól a cédulát, amire a dühöngő szolga ismét agyaggá változott és a földre zuhant. A rabbi visszatért a templomba és a zsolttárt, amellyel a szombat kezdődik, még egyszer elénekelte. Ezen időtől fogva az öreg zsinagógában ezt a zsolttárt mindenkor kétszer énekelik, amire semmiféle más zsidó templomban nincsen példa. A gólem alakját azonban Becalel Lów

soha nem támasztotta életre, hanem elvitette az öreg zsinagóga padlására, ahol még a mai napig is egyes belőle származó agyagdarábok fellelhetők. A Becalel gólemjáról szóló monda az egész zsidóságban elterjedt és az agyagember szerzőjének nagy hírnevet szerzett.

*

Egy másik verzió szerint Becalel Lőw azáltal öntött agyagszolgájába életet, hogy homlokára felírta a „gólem” szót, amelyet a szombat beállta előtt mindig kitörölt, amire a gólem ismét agyaggá vált. A gólem állítólag erősebb volt, mint Sámson vagy Góliát, úgy, hogy fatörzseket úgy tört ketté, mint a fűszálat és a leg súlyosabb kövekkel úgy dobálódzott, mint a borsóval. Azért azon a végzetes péntek estén, amidőn a rabbi elfelejtette homlokáról a feliratot kitörölni, roppant nagy pusztítást végzett a házban, amíg alkotója a feliratot homlokáról letörölvén, örök időre tehetetlenné nem tette.

3. Az öreg zsidó templom.

Az öreg zsidó templom (Altneuschul) Prága legrégebbi épületeihez tartozik és részben a föld alatt épült, úgy hogy belsejébe 9 lépcsőfok vezet, amit a következő monda magyaráz meg: Eleinte meg volt a zsidóknak engedve, hogy Prágában letelepedjenek, amikor is házaik az „Ujezd” nevű városrészben állottak. Egyszer csak feltámadt a prágai csöcselék a zsidók ellen és házaikat a földig lerombolta. Ezen pusztítás alkalmával a zsinagógát is feldúlták és a prágai zsidók imaház nélkül állottak. A cseh herceg a zsidók részére új lakhely céljából a mai zsidóvárost jelölte meg, ahol házakat kezdtek építeni. A zsidók szomorkodtak a gyönyörű zsinagóga veszte miatt, amelytől a csöcselék őket megfosztotta, de mindenükből megrabolva nem volt módjuk, hogy új templomot építsenek. Az öreg zsidók összegyűltek és tanácskoztak, hogyan lehetne felépíteni az új templomot. A tanácskozás igen sokáig tartott, amidőn egyszerre csak belépett a gyülekezetbe egy tekintélyes aggastyán, aki isteni sugallatra hivatkozva kijelentette az öregeknek, hogy azt a halmot azon a helyen, ahol ma az öreg templom áll, fel kell ásni és Isten segítségével meg fogják szerezni a hön óhajtott templomot. Az egybegyűltek örömmel hallgatták az aggastyán szavait és azonnal megkezdtek ama domb ásatását. Alig jutottak néhány rőfnyí mélységbe, kiásták az öreg templom épületét épen olyan alakban, amilyennek ma is láthatjuk. E fölött való örömeükben a zsidók nem ástak mélyebbre, a templom pedig alsó részével a föld színe alatt áll.

Fordította: Dr. Verő Ignác.

Pálmák Haifa mellett

Kiss Arnold:

PÖRBESZALLAS KOHELETTEL.

*Véletlen sors: öröm vagy könnyek kútja,
Akár babér vagy tüskék vándorútja,
Az egyik hangya dús kenyérben mászik,
Kopár kövek közt vánszorog a másik.*

*A páva rikkant, taps az osztályrésze,
A pacsirtának rejtett völgy a fészke,
Az göggel léptet, legyezőjét tárja,
Ez ott dalol, hol csönd az erdők árnya.*

*Pacsirták, pávák egykép elhalkulnak,
A bölcsek, balgák egykép sirba hullnak,
Elmulik mind: doromb és édes flóta,
S tovább kereng a föld aeónok óta.*

*Hát érdemes-e múltóért hevülni?
Felejtő szivek tapsáért örülni?
Bár szobrot kapnál érdemért cserébe,
Mit ér? ha fekszel lenn a föld rögébe.*

*Goethének hivatok?! Sekszpirnek?! Aranyanak?!
A kicsinyek — másképp azok se halnak,
S a sirnak férge egykép rágja testük,
Izszaban járt, vagy szállva szállt a lelkük.*

*Könyveket irsz — az is csak ákom-bákom,
Keresni fogják: élt-e Homér, Bácon?
Sok bölcs szavad, szived hó gerjedelme:
Rejtély leszen mint ős szúmirok nyelve.*

*Oly hasztalan szélkergető futásod,
Csalatkozásod vagy célhoz-jutásod,
Te lefekszel — és másnak hull ölébe
Sok fáradalmaid véres szerzeménye.*

*Ha nőt ölelsz: amíg a karja átton,
Már foszlik is a rövidperces mámor,
Öröm és csömör válhatatlan rimek,
Amíg csak dobban ideleln a szived.*

*Dicsőség: polyva, söprű a bőr alja,
És márólvaló királyok hatalma,
Ma hizelgőid sarkodhoz tapadnak,
Napod hanyatlik — holnap megtagadnak.*

*Gonoszság dőzsöl, erényt kinevetnek,
Mi bűn volt tegnap, jognak kineveznek,
Fehér tógában törvényt ül az álnok,
Ha szépet álmodsz: nem való, csak álmok.*

*Álom az élet, gyorsan eliramlik,
Álom a tűz, a szivedből kialszik,
Álom a hit, hogy van miért hevülni,
Oh lesz időd, a sírban majd lehülni . . .*

*

*És tavasz jön, és új fények derülnek,
S a te hajadba ősz szálak vegyülnek,
Rejtett csalitban ifjú rigók szólnak,
Szüretje van az ölelésnek, csóknak.*

*S bár rózsza, jácint nem neked virulnak,
S bár csókszüreted tőled messze múltak,
Bár száz csalódás redői szivedben,
S bár kőheleti borongás az estben —*

*Egy ifjú rózsza könnyet csal szemedbe,
Egy édes alkony úgy talál merengve,
Egy boldog emlék hazajár a multból,
Már nem vagy bölcs, te dőre leszel újból.*

*És megszépül az erdők hervadt bája,
És föl kacag az élet muzsikája,
A mankód fáján csodabimbó éled,
Hazug az élet, s mégis szép az élet.*

*Oh nagy király! te bölcs, szomorú mester,
Hiába mondtad s tanitád ezerszer,
Hogy hiú minden, hasztalan és álom —
Kit meg nem cáfolt senki a világon:*

*Egy liliomszál, az száll veled perbe,
Vitáz veled egy turbékoló gerle:
Bár emberüdv csak pernyi és szemernyi —
E perc miatt is jó élni, szeretni . . .*

SZÉKELY NÁNDOR: A SZEKÉR TOVÁBB DÖCÖG . . .

*Ungár Ilusnak írom, ki majdan
egy szekéren rójja velem az utat.*

A fecskék oly alacsonyan csapkodtak, hogy szárnyuk a földet verdeste. Lepkék és férgék ijedt serege rémülten menekült a keménycsőrű ellenség elől. De a bukácsoló fecskék és szárnysegetten alábukó gébicsek nem is látták az ijedt férgeket. A pusztulás előtti rémült csend kibékítette a sárgarigót a hernyóval, a fecskét a kérezzel, a tikkadt utilaput és gyűszűvirágot a megdühödt széllal. A mindenséget mintha hatalmas ököl szorította volna ájult mozdulatlan-ságba. Csak az égen, melyről a nap is eltűnt, gomolyogtak sűrű, nehéz fellegek. Aki figyelte őket, úgy láthatta, hogy a felhők járásában, különösen ilyenkor vihar előtt, bizonyos fegyelmezett csend uralkodik. Előbb a könnyű lovasság: a báránylehők. Aztán a keményléptű gyalogság, szennyes, szürke köntösében. Végül a dübörgő vas-szekereken zördülő tüzérség: a füstölgő viharfelhők, melyek fülsiketítő robajjal szórják lövegeiket a rémült ellenségre . . . Aki nézett és látott, az ilyesféle dolgokat figyelhetett meg.

Jaszele, aki a dőcögő szekéren hajtattott, ilyesféle dolgokat figyelt meg. Mert Jaszele mestersége is olyan volt, hogy nézzen és lásson és figyeljen. Rongyot szedett és csontot cserélt, vasat vásárolt és tollat gyűjtögetett, finom, fehér, könnyű tollat, mely olyan könnyedén lebbent mint a gondolat. Jaszele rongyszedő volt. Rongyszedő. Így nevezték az ő mesterségét, bár szedett ő minden más egyebet is. Persze, csak benn a falvakban, ahol az alacsony, görnyedező viskók versenyt hajlongtak Jaszelevel, az alázatos és tisztelettudó rongyszedővel. Künn az úton, a barázdált-hátú és felsebzett testű országúton, ahol csak az eperfák futottak versenyt kőszá gondolataival, ott elnyúlt a kocsiján, végigdől a finom, lenczagú gyolcson, mely a kocsi derekát kitöltötte. Fejét rátámasztotta a vaspántos ládájára, mely a saroglyában állott és amelyben a finom portékáját őrizte. Gyűszút, pirosítót, szappant. Gyűszút az öregasszonyoknak, pirosítót a sápadtagnak és szappant a fiataljának. Klárist a hivalkodó természetűeknek és kerek-fésűt azoknak, akik varkocsba készültek rakni hajfonatukat és párta alá szorítani a szóke, vagy barna fürtöket. Ezer fortélyja és ezer szépsége van a rongyszedésnek. Hiába kacagsz, azért is lett ez nekünk, üzött és sebzett zsidóknak, ösfoglalkozásunk. Gondolkodásra készítet és megmutatja az emberek, a hiú és kicsinyes embereknek gyengéit, fogyatékoságait és hibáit. Mialatt egyik kezében a kanavászt és a másikkban a rőföt szorongatja, azalatt behatol vevőjének szívébe, szándékába és lelkébe. Megismeri, mintha a tenyerére fek-

tetné. Mert a rongyszedés az a mesterség, mely gondolkodóvá, elmélyedővé teszi az embert és lelkét megtölti életbölcsesekkel. A szántás-vetés reménykedővé tesz, a halászat óvatossá, a pásztorkodás tunyán tétlenné, a vadászat kegyetlenné, a bányászat keserűvé, a szőlőművelő

Ad babos kendőt és jószagú perkált és mit kap érte? Ócska vasat, vasat, amelyből szeget készítenek, szeget a koporsó számára . . . Ad szines pántlikát és illatos vizet és mivel fizetnek érte? Csontot vetnek, megsárgult, idomtalan csontot, amelyből aztán balga emberek megédesítik fanyar életüket . . .

— Oh te jószágos örök Ur — lázadozott hanyattfekve a kocsi fenekén — hát csak a megvénhedt marha csontja édesítheti meg az ember napjait e szomorú földön? Én odaadom minde-nemet, ifjúságomat, erőmet, jámbor szívemet és jószágomat és mindig csak ócska vassal és szenny-es ronggyal fizetnek? Hát az én jámborságo-mat és jószágomat mindig csak ronggyal és csont-tal jutalmazod? És az én népem jószágáért és alázatáért mindig csak csontot és rongyot kap? A saját csontjait és a saját rongyait . . . Mert örülnie kell, ha kincseiért, amelyeket az emberi-ségre pazarol, megmentheti saját csontjait és rongyait . . .

Igy okoskodott és tépelődött sokszor Ja-szele, aki mondom rongyszédő volt és az ország-utat rőtta . . .

A vihar közeledett és a kocsi belefutott az orkánba. Villám csapott le és Jaszele lova, so-vány, keshedhasú sárga, ijedten felhorkant. Jaszele megállt és két ponyvát szedett elő az ülés alól. Egy nagyobbat, meg egy keskenyebbet. A kicsit a lóra terítette, kenderhevederrel által-kötötte tomporán. Aztán két vasabroncsot feszít-tett a szekér fölé és a nagy, nehéz ponyvát föléje terítette. Amikor az első kővér, nehéz cseppek felporzottak az országúton és tehetetlenül lepe-regtek a szekér fölé vont ponyva-sátorról és a lóra borított takaróról, a gebe pajzánul és gú-nyosan felköhögött. Aztán lassú ügetésbe kapott és a szekér vígan döcögött a köves uton, amelyre gyöngyöző könnyek pottyantak az égből. Jaszele elnyúlt a sátorlap alatt, két tenyerét feje alá támasztotta és úgy nézett ki a zimankós időbe és párába burkolódzott vidékre.

Előtte, a homályos messzeségben, valami asszonyfélét látott imbolyogni. Nem tudta: jön-e, megy-e, avagy földbe gyökeredzett lábakkal me-reven megállt-e egy útszéli fa alatt. A lovat gyorsabb ügetésre nógatta és már tisztábban lát-hatta maga előtt. Fiatal asszony vagy lány lehet-tett. Ott állt egy széles koronájú eperfa alatt és az eget figyelte. Karcsú teste megfeszült, amint kihajolt a széles lombkorona alól. A zápor el-kapta fejét és barna, lágy fürtjei egy pillanat alatt csapzottan verődtek finom, keskeny arc-ába. Ijedten és remegően állt ott az országút szélén és hosszú, selymes szempillájára csillogó könnyek ültek.

Jaszele megállította a lovat. Elődugta fejét a ponyvasátor alól és leszólt:

— Ki vagy?

Vázsonyi Vilmos.

Barta Ernő rajza.

könnyedén alázatos, a rongyszédő tépelődő és gondolkodó. Jaszele tépelődött és gondolkodott.

Tépelődött, hogy az ő sorsa, a rongyszédő sorsa, olyan, mint a zsidóság sorsa. Ad szagos szappant és pirosítót, felvidítja a testet és lelket és mit kap érte? Ócska rongyot, rongyot, amely-ből majdan az aranyrojtú szent leplet készítik.

Afuleh, az Émekben keletkező új város.

Az asszony szomorú, lágy hangon felelt:
— Ne kérdezd ki vagyok . . . Idegen vagyok, földönfutó vagyok és félek, hogy rám szakad itt az éjszaka . . .

— Ül fel.

Jaszele nem is mint bátorító biztatást, hanem mint parancsot mondta. Mint megmásíthatatlan, ellenkezést nem tűrő parancsot.

Az asszony összébb fogta csatakos, csuromvíz szoknyáját és feltelepedett a kocsira. Jaszele helyet csinált maga mellett és az ülésből nagy, meleg pokroccot szedett elő.

— Vedd magadra, hisz bőrig áztál!

Az asszony fáradt, fiatal teste összerázkódott a nedves ruha alatt. Esőtől nedves, csomóba csapzótt haját hátragereblyézte két tenyerével. Aztán magára öltötte a meleg takarót és hátrahúzódt az ülés sarkába.

Darabig így ültek egymás mellett, szótlantul, mint két átázott, fészkétvesztette szomorú veréb. Az asszony lopva Jaszele arcát figyelte, keskeny, finom csúcsban végződő állát, melyet gyéren lepette be a pelyhedző szakál. Aztán kezét nézte, széles, csontos öklét, mellyel a gyeplőt szorította. Jaszele nem mert az asszony arcába nézni. Tudta, érezte, hogy az őt vizsgálja és úgy tett, mintha ködös messzeségben a közeledő falu tornyát kémelné. De gondolatai nem hagyták el a kocsit és szemei ott révedeztek az elülső saroglyán, melyre ismeretlen utitársa lábait rakta. A nedves szoknya felszaladt a térdéig és a két, karcsú boka, mely ott pihent a meleg szalmában, nem hagyta nyugodni. Akárhova nézett, ki az esőbe, a párás mezőre, a szürke, átláthatatlan messzeségbe, mindenünnen két karcsú, lágyan ivelt asszonyi láb táncolt, ugrált előtte.

Jaszele az asszonyra nézett.

— Vegyél elő még egy pokroccot és takard be a lábaidat . . . Megfázol! . . .

Az asszony elpirult és mélyebbre bújt a szénába. Aztán halkán, félénken kérdezte:

— Meddig utazol?

— Hogy érted ezt, hogy meddig? . . . Mert ha a helyet kérded, akkor azt felelhetem: nagyon messzire . . . És ha az idő iránt érdeklődöl, arra csak azt válaszolhatom: nagyon sokáig. Örökké... Örökké mondom . . . Mert nemcsak addig dőcög

ez a szekér, ameddig én élek, hanem ha meg is halok, tovább száguld. Majd hajtja más . . .

A levegőbe bámult és nagyot sóhajtott. Aztán folytatta:

— Más kocsisa lesz, más lova is . . . De a szekér tovább dőcög . . . És örökké az lesz a rendeltetése, ami most: letörölni a bánat könnyeit és az öröm könnyeire váltani . . .

Az asszony Jaszelere nézett hosszan, fájdalmasan.

— Szomorú sors . . . Hát érdemes? Érdemes másnak nyugalmat és boldogságot szerezni, hogy magunk kinlódjunk és szenvedjünk? . . .

— Kicsinyhitű vagy asszony! . . . Érdemes! . . . Kétféle ember él a földön . . . Aki másnak örömet szerez és aki bánatot zudit embertársai fejére . . . Az első csoportba tartozunk mi is . . .

— Mi? — kapta fel fejét az asszony.

— Igen, mi! — felelte Jaszele. — Te meg én . . . Mert amikor a kocsimra telepedtél, sorsom osztályrészesévé lettél . . .

Az asszony Jaszele vállára hajtotta fejét és egy elszabadult fürt a férfi arcát cirógatta. Jaszele folytatta:

— Igen, az első csoportba tartozunk mi, akik örömet viszünk másnak, de a magunk sorsa a bánat . . .

— Majd erősítjük egymást a nyomorúságban! — sugta az asszony. — És annyira megerősítem a kezedet, hogy leszállsz arról a dőcögő szekérről és az öröm könnyeit a magunk számára gyűjtögetjük . . .

— Megint lehetetlen dolgokat fecsegsz . . . Mi ide vagyunk kötözve ehhez a szekérhez . . . Ez a szekér a mi sorsunk . . . Ameddig dőcög velünk, addig élünk . . . Olyan ez a szekér, mint a zsidó sors . . . Ameddig vándorol országról országra és vonszolja testét fakó mezők között a barázdált országúton, addig él . . . Amint jól érzi magát valahol és megállapodik és nyugalom és csend után vágyakozik, megszűnt élni . . . Feladta lényegét, elvesztette jellegzetességét . . . Elolvad és eltűnik a népek között . . . A zsidó csak addig zsidó, amíg bolyong. A szekér csak addig szekér, amíg dőcög . . . Nincs megállás, nincs pihenés . . .

Afuleh, néhány hónappal később.

Az asszony szemei fáradtan lecsukódtak. Fejét odatámasztotta a szekér oldalához és finom, keskeny orrából könnyű pára csapott elő az estéli ködbe. Jaszele pokrótot terített a vég kelmék fölé.

— Mondsz csak asszony, tulajdonképpen hogy is hínak téged?

Az asszony kinyitotta szemét és tétova tekintettel nézett Jaszelere.

— Lea a nevem . . . Lea . . .

— Csináltam néked fekhelyet, Lea! . . . Pihenj és majd reggel megbeszéljük a többit . . .

Lea elnyúlt, fejét a ládára támasztotta és a meleg pokrótok alá bújt. Az eső lassan szemelt és nyirkos köd feküdt a mezőre. Jaszele leszúrta az ostor nyelet és a gyeplőt egy kézbe fogta, hogy lassú, zajtalan ügetéssel poroszkáljon a sárga, nehogy felébredjen Lea.

Lea . . . Az asszony . . . Az ő asszonya lesz . . . Igen . . . Milyen fiatal és máris milyen szerencsétlen. Ő nem kérdi ugyan, de érzi, tudja, hisz a bánat finom vonalakban az arcára rajzolódott. De jólelkű és a szíve feléje vonzódik . . . Igen, azt megérezte az első pillanatban, amikor az asszony le akarta emelni erről a döcögő szekérről, hogy ne szenvedjen esőtől-fagytól és ne érezze komisz emberek hitványkodását . . .

Jobb kezében a gyeplőt szorongatta és a ballal mindig hátra-hátranyúlt, hogy megigazítsa a pokrótot, mely Lea karcsú bokáiról lecsúszott. Az asszony mintha álmában beszélt volna, vagy tán nem is álmában, csak végtelen nagy keserűségében.

— Itt jó . . . nálad jó . . . ne kergess el! . . .

Reggelre faluba ért a szekér. Alacsony, fehérre meszelt házak között száguldott el, melyek kíváncsian meredtek a két kóbor hontalanra. A falu közepén ketté vált az országút és kis, lankás úton ereszkedtek alá. Jaszele mintha már járt volna erre, ismerősen terelte a lovat a hepe-hupás domboldalra. A bal soron, az első ház előtt megállt a szekér. Jaszele levette az istrángot és a ló hátára vetette. Aztán felszólott a kocsira az asszonynak:

— Nos Lea, szállj le és jer be velem!

— Hova? Hol vagyunk? — kérdezte az asszony.

— Majd megtudod.

A pap háza előtt álltak. A rebbe alacsony, hajlotthatú, ezüstösszakállú bölcs; egyik hivével perlekedett éppen. Amikor Jaszele és Lea beléptek, kíváncsian tekintett feléjük.

— Mi járatban vagytok?

Jaszele beszélt és az asszony félénken mögége húzódott.

— Atyám, az Isten egymás felé terelt bennünket és azt szeretném, ha te is megáldanád találkozásunkat . . .

— Így? . . . Fej nélkül? . . . Hirtelen? . . . Kik vagytok?

— Hogy kik vagyunk, azt magunk sem tudjuk . . . Vér vagyunk a véredből, hús a husodból . . . De nem hirtelen és nem fej nélkül kérjük áldásodat . . . Egy hosszú éjszakán tűnődtem rajta . . .

A rabbi fakult könyvet szedett elő, megkérdezte nevüket és beírta. Aztán írást is adott nekik, írást, mely az emberek előtt igazolja együvé való tartozásukat.

Amikor kiléptek az ajtón, Jaszele megcsókolta az asszony égő száját. Az övé volt. Aztán kocsira ültek és a szekér tovább döcögött a két szomorú emberrel, akik egymásra találtak ezen a siralmas földön.

*

Már egy hónapja rótták együtt az országútát és járták a falvakat. Ha lankás volt az út és dombnak fel vezetett, Jaszele leszállt a kocsiról és segített a gebének. Vállát a löcsnek támasztotta és úgy tolt a szekeret. Lea a kocsin ült és ujjáival Jaszele hajában turkált, amikor mellette gyalogolt. És amikor ismét melléje telepedett, lecsókolta a verejtéket az arcáról.

— Különös vagy Jaszele, — mondta Lea — négyszáz forintot őrzöl a ládádban és úgy csavargunk a világban, mintha betevő falatunk sem volna . . .

— Ünöd? — kérdezte a férfi.

— Unom — felelte az asszony. — Örökké országuton lakni és szekéren háltni, eső elől menekülni és hideg elől védekezni, nem embernek való élet . . .

— Igaz! — felelte csöndes mosollyal Jaszele. — Majd kigondolok valamit . . .

Narancsexport Zichron Jakoból.

— Nem embernek való élet ez! — ismételte az asszony. — Milyen szép volna az életünk, ha abból a pénzből egyik faluban kis házat vásárolnánk, aztán boltot nyitnánk és ott árulnád ezt a sok mindenfélét . . . Szobánk is volna, szép tiszta szobánk és az ablakában muskátli virulna és százszorszép illatozna . . . Én a konyhán volnék és csak neked sütnék meg főznék . . . Szép volna így . . . És boldogok lennénk . . .

— Boldog lennél? — kérdezte a férfi.

— Boldog!

Nagy, hosszú, tornácos ház előtt állottak meg. A falu egyetlen zsidaja lakott benne. Breiner úr. Fűszer-, rőfös- és vaskereskedő volt egy személyben, de árult minden egyebet, amire a falubelieknek szükségük volt. Férfiaknak pálinkát, legényeknek tollbóbitát, asszonyoknak szépítőt. Jaszele itt szokott megállni és kiegészíteni megfogyott raktárát. Breiner úr legény volt még, nagy, puha, öregedő pohos férfi. De meggazdagodott és eddig más kívánsága nem volt.

— Jónapot Breiner úr!

— Isten hozta Jaszele! — viszonzotta Breiner. — Mi jót hozott? . . .

— Vinni szeretnék . . .

Breiner kinézett az utcára és meglátta Leát a kocsin.

— Mi az, már ketten szedik a rongyot?

— Az Isten megsegített — mosolygott Jaszele.

— Nekem meg egyedül kell döglődnöm . . .

— Maga az oka . . . Segítsen a sorsán . . .

— Mért nem hívja be az asszonyt? Tessék, szálljanak be hozzám . . .

Jaszele kilépett a kocsihoz. Bajuszát megsodorintotta és míg a kocsihoz ért, kieszelte a haditervet. Próbára teszi az asszonyt. Igen, próbára teszi. Hogy tulajdonképpen mit akar; nyugodt életet, avagy őt? . . . A kényelmes élet után vagyódik-e, avagy ő utána? . . . Igen, próbára teszi . . . És mosolyogva mondta:

— No, asszony, most itt a szerencse . . . Breiner meglátott és meg akar vásárolni . . . Lesz szép házad, szobád három, tágas konyhád és sok lábasjóságod . . .

Az asszony az urára nézett és csak ennyit mondott:

— Te megbolondultál . . . Mi közöm nékem a Breinered házához . . . Én veled akarok maradni . . . Érted? És melletted akarok élni... Eredj, fizesd ki a portékát és gyere . . . Menjünk tovább innen . . .

Jaszele vissza sem ment a boltba, felpattant az ülésre és úgy kiabált vissza, nevetve:

— Az Isten áldja, Breiner úr . . . Majd visszagyüvök jövő ilyenkor . . .

Breiner lekicsinylően legyintett:

— Bolondok!

És a szekér tovább száguldott velük és az asszony is megtanulta ura mesterségét. Amíg Jaszele a falut vette a lába közé és tollért meg

ócska rongyért kiáltozott, Lea a kocsin mérte a pántlikát és a pirosítót. A krajcárok és a hatóságok a ládafiában gyültek és a városban csengő ezüstre váltották őket.

Lea megadással türte sorsát, segítő társa volt urának, de ha kiérték a faluból és ismét elbők meredt az ismeretlen országút, akkor visszavért az örök refrénre:

— Lásd milyen jó volna, ha nem kellene már kóborolnunk . . . Most még fiatalok vagyunk, szerezhethénk valamit egy csöndes faluban, de így elpocsékoljuk erőnket, fiatalságunkat . . .

Jaszele hallani sem akart ilyesmiről. Őseinek kóbor természete tört ki belőle és nem engedte egy helyen nyugodni. Csak nagynéha, ha ünnep elé értek, álltak meg és tartottak pihenőt. Jaszele szobát vett ki a vendégfogadóban és ilyenkor nem a kocsin aludtak. Süppedő párnák közé bujtak és egymás karjában töltötték az éjszakát.

De még a fehér ágyban, két bársonyos kar ölelése között sem hallgatott Jaszele a könnyörgő szavakra. És Lea rendesen könnyes szemekkel aludt el.

*

De az örök Ur Lea könnyörgéseit hallgatta meg és megtörte Jaszele konokságát. Néhány hónap múltán Lea karcsú teste ormóttan szélessé

vált és rózsaszín simaságú arcán barna foltok rajzolódtak. A szent hónapok következtek, minden asszonyok szent ideje. Lea testében új élet sarjadt.

Jaszele megadással hajtotta le fejét Lea könnyörgő tekintete előtt. Boldogan a keblére vonta s lecsókolta a könnyeket csillogó szeméről.

— Az Isten te rád hallgatott . . . Meg kell telepednünk, házat veszünk valamelyik csöndes faluban, szép, fehér tornácós házat, amelyben felneveljük fiunkat . . .

Lea boldogan hajtotta fejét Jaszele vállára és a férfi kezét ajkához vonta.

— Igen, a fiunkat . . . A cseléded leszek . . . A szolgálólányod . . . És a fiad anyja leszek . . . Fiut nevelek neked . . .

És közel a Drávához, füzes ligetek és égigérő topolyfák közé ékelt faluban házat vettek. Kis házat, két szobával és egy konyhával. Az elülső szobában az ablakok helyére ajtót vágtak és készen volt a bolthelyiség. Hátul volt a szobájuk, amelyben Lea életet adott a fiúnak. Jaszele fiának.

A bolt ment és a gyerek nőtt. A parasztok megszokták az alázatos köszöntését, meg a jó borát is. Lea keveset volt benn a boltban, az udvaron foglalatoskodott a lábasjóság körül, vagy a tehének között.

A gyerek már makrancos lurkóvá serdült,

Haifa látképe.

(A Haifa Bay Development Company Ltd. felvétele.)

akivel alig birt az anyja. Ha csinytevésen kapta a gyereket, ura elébe vitte. Jaszele ilyenkor megdorgálta a gyereket, atyai feddő szavakkal és amikor az kisomfordált a konyháról, Jaszele és Lea boldogan csókolták meg egymást.

Igy teltek a napok és multak a röpke esztendőök. Jaszele fia kijárta már a falusi iskolát. Azon az utolsó nyári napon, amikor hazajött az iskolából, apját az ágyban találta. Fénylő, csillogó bogárszeme ijedten tapadt apja sápadt arcára és anyja két könnyes szemére.

Jaszele gyengén, suttógó hangon beszélt Leával:

— Én elmegyek . . . Pihenni hívtál és én pihenni térek . . . Most már nem fog szárguldani velem a szekér, lesz békés otthonom, szép agyagos házam és látogatóim is lesznek, fénylő, csillogó hátú bogarak . . .

Lea kötényébe temette arcát és felzokogott.

— Nem így akartam, hogy pihenj . . . Nem ilyen nyugalmat szántam magunknak . . . Ne hagyj el én jó uram, meghalok, veled megyek, utánad jövök . . .

— Nem jöhetsz utánam . . . fiunk van, akit nevelned kell, nevelned békés munkára, nyugodt életre, tisztességre és jámborságra . . .

Jaszele még egyszer ajkához vonta az asszony halvány, keskeny kezét és égő csókot szorított rá. Aztán a fal felé fordult és elaludt. Csak egy asszony keserű zokogása és egy gyermek ijedt sirása verte fel a ház csendjét . . .

*

Jaszele fia már legénnyé serdült. Pelyhes-állú, szomorú nézésű legénnyé. Az édesanyja, Lea asszony úgy vigyázott reá, mint az ünnepi kendőre és úgy őrizte, mint az ura emlékét. Egész nap a boltban voltak. Ha nem volt munka, akkor Lea asszony ölébe húzta fia fejét és mesélt neki. Jaszeleről mesélt, az apjáról, aki a legjobb és legokosabb ember volt ott a Dráva vidéken . . .

— Bizony — mesélte csillogó, lázban égő szemekkel, — okos ember volt . . . Nem tudom lesz-e olyan? . . . Mindig utazott és mindig vándorolt . . . Nem azért, mert kellett neki a garas . . . Oh nem . . . Ládafiában gyűlt az arany és ő kopott szekéren dőcögött faluról falura . . . Tudod miért? . . . Hogy megismerje az embereket . . . Hogy megismerje az örök zsidó sorsot: a vándorlást és érezze a kóbor ember keserűségét: a ridegséget. Azt mondta mindig: aki nem bolyong a világon és nem ismeri az embereket, az olyan, mint az ablak nélküli ház . . . Sötét és elhagyott . . . És aki nem tudja, mit jelent hontalanul, ijedten és féltéken csavarogni, az nem tudja, mi az: zsidónak lenni. Oh, mert zsidónak lenni nagyon nehéz, mondta az apád mindig . . . Folyton arcucsapásokat türni és mást simogatni . . . Szitkot és gúnyt el-

szenvedni és mégis alázatosan görnyedezni . . . Mást tornácos, védett házban látni és magát ott az árokparton, a kigyózó országút mentén . . . Másnak babért és mirtuszt fenni a feje köré és saját testében tüskét és bogáncsot érezni . . . Oh, mert ilyen a zsidó sors . . . És aki nem vándorol, az nem ismeri ezt a sorsot . . . Aki nem vándorol, az nem érzi az évezredek zsidó keserűségét és fájdalmát és nem tudja megbecsülni a nyugalmas jólétet sem . . . Azért fiam, ha rám hallgatsz, összeszedel itt a boltban egy kis portékát, kocsira ülsz és a falukat járod . . . Télen, csak télen, amikor otthon vannak a parasztok, mert rettegnek kimenni a zimankós időbe és neked a kapujuk előtt kell dideregni, az utcán reszketni . . . Így fáztunk, így reszkettünk mi is, az apád meg én . . . De megismertük az életet és megismertük az embereket . . . Mert csak a szenvedés és bánat ismerteti meg velünk az embereket . . . A bánat . . .

Lea lehajtotta fejét és egy könnyet morzsoltszéjjel szemében.

A fiú átölelte anyját, mellére vonta Lea könnyes arcát és megcsókolta.

Reggel előhúzta a fészerből a rozszant szekeret, megmosta, ráarkta a régi ládát, teletömte portékával és elhajtattott.

És a szekér dőcögött tovább. Az országúton egy fiatal zsidó dacos tekintete meredt a levegőbe, odahaza pedig az alacsony, fehérre meszelt házban egy asszony suttógta maga elé:

— Ne félj . . . a szekér tovább dőcög . . .

Markó-utca, 1926 június.

DR. ENTEN MANÓ: MISCELLA

Szép, szívet megindító minihagot láttam a velencei szefard ritusú zsinagógában, melyet a mi templomainkban is meghonosíthatnánk. Mialatt a kántor, a tefillah hangos recitálása alkalmával, a birchasz kohanimot (papok áldása) mondja, akit ilyenkor az orgona és a vegyes kórus gyönyörű és áhitatot ébresztő éneke kísér, az atyák áldó kezeiket fiaik feje fölé terjesztik és elrebegik a papok ősrégi benedictióját. Könyvek szöttek szemeimbe, valahányszor tanúja voltam ennek a szokásnak. Nemcsak az én szívemet markolta meg ez az olasz szefard zsidóknál divó minihag, hanem egy németországi pályatársam is, akivel egyizben együtt látogattam a szombadélelőtti Istentiszteletet, könnyekre fakadt, amikor, a kántor és közönség a birchasz kohanimhoz érven, a gyermekek odaléptek apáikhoz és megáldatják magukat.

*

Még egy dolog lepett meg fölöttem kellemesen a velencei zsinagógában. Péntek este a kórus a haskivenu kezdetű imát a cionista himnusz: a hattikvah melódiájára énekli. A velencei rabbino maggiore, dr. Ottolenghi Adolf, ennek a szokásnak a bevezetésével is kifejezésre akarja juttatni a cionizmus eszméje, a cionista törekvések és ideálok iránt való őszinte és meleg szimpátiáját. A velencei rabbi buzgó olasz hazafi, de azért magától értetődőnek tartja, hogy leg-

forróbb, legszentebb imádságaink tárgyát: Ciónt is kell rajongó szeretetünk keblére ölelni, hogy a zsidó nép egyetemével szemben is vannak kötelezettségeink, hogy Erec Jiszraél grandiózus fölépítési munkájában részt kell venni mindenkinek, aki óhajtja a zsidó nép fennmaradását, aki azt akarja, hogy a zsidóság homlokán az örök élet koszorúja zöldeljen. A páduai rabbi-val is volt találkozásom, aki a páduai egyetemet látogató magyar zsidó ifjaknak, a numerus clausus eme szomorú áldozatainak buzgó patrónusa. Ő is lelkes zászlóvivője a galuthtal egyidős cionizmusnak, de azért olasz patriotizmusát senki sem, még egy izr. vallású olasz se merné tagadásba venni. A balfouri deklaráció, a sanremoi határozat az alosz zsidóságot is, amely az asszimilációs bálványának a legnagyobb mértékben hódolt, a cionizmus felé való orientálódásra bírta. Nordau profeciója teljesedésbe ment: „És ha a ti szétszóródásban élő testvéreitek egy napon nagy erőfeszítéseket tesznek majd, hogy ismét diszes helyet vívjanak ki maguknak ezen a földtekén, ahol oly sokáig megvetett hazátlanok voltak, akkor, remélem, ti szerencsés és boldog olasz zsidók is érezni fogjátok szívetek örömtől és büszkeségtől való dobogását és meghatva testvéreitek férfiaságának látványától ti is elösiettek, hogy segítőjebbet nyújtsatok nekik — római szokás szerint!” (Brief an die Juden Italiens.)

Mikor a velencei rabbit az első alkalommal szombaton sétapálcával a kezében járni-kelni láttam, nem fojthattam el magamban azt, hogy tudtára ne adjam, hogy ezért arra mifelénk még a „neolog” rabbira is a megbotrányozás köveit zúditánák a „szabadgondolkodó” zsidók is, akik „a szertartásoknak és tradícióknak nem hódolnak, de azért jó zsidók”. Végtelenül csodálkoztam szavaimon és zélotizmusnak minősítette a sétapálcának szombaton való használatára vonatkozó tilalmat. Érdekes L. Aug. Franklnak a „szombati” sétabotról való megjegyzése, amelyet eredetiben közlök: „Ein Jude darf sich am Sabbath keines Stockes bedienen, wiewohl das Gegentheile von den frömmsten Rabbinen in Jerusalem zu sehen ist.” (L. Der Primator, 71. old.) Nagyon szeretnék tudni a Jeruzsálemben már megfordult olvasóitól a Mult és Jövőnek, hogy a nagyhirű költőnek állítása a tények alapján nyugszik-e. (Csakis öreg rabbikról lehet szó, akik a botot támasztékkul használják. Szerk.)

Megbocsájthatatlan botlásokat követnek el némelykor még kiváló zsidó — persze nyugati zsidó — írók is in judaicis. Katexochén zsidó íróknak nem volna szabad tájékozatlanságot tanusítani a zsidó vallás legelemibb ösmereteinek terén. Karl Emil Franzos pl. a Der Pojaz, Die Juden von Barnow, Ein Kampf ums Recht stb. ragyogó tollú szerzője, aki még ma is nagy olvasottságnak örvendő munkáiban a „galiciai” (Ostjuden) zsidóknak a német kultúrához való asszimilálódását prédikálja, amely téves tanára a történelem nagy reflektora alaposan rávilágított, regényeiben és novelláiban a sivoht: a legközelebbi hozzátartozóink elhunytát követő gyászhetet következetesen nyolc napig tartónak mondja, holott a csak egy-két héber szót ösmerőnek is tudnia kellene, hogy sivoht 7-et jelent. Érdekes, hogy Franzosnak ez a lapsusa ott éktelenedik könyveinek legújabb kiadásában is.

Ennél talán még vaskosabb botlást találtam Zangwill Israel, a legnagyobb élő angol-zsidó író „legjobb és legérettebb művében”: a Träumer des Ghetto-ban, ahol a következők állanak: . . . In der Frühe des zehnten Tages der Busse die Bevölkerung des Ghetto zur Kanalbrücke wallfahrtete, um zu bitten, dass ihre Sünden ins Wasser geworfen und weggeschwemmt würden in die grosse See. (L. T. d. Gh., Berlin 1922, 21. old.) A legkisebb chédergyerek is tudja, hogy a *taslich* ideje nem Jomkippur reggele, hanem Ros-Hassonah első vagy — ha Ujév első napja szombatra esik — második napjának délutánja (Mincha után).

BAN MARGIT:

Ó SZÉP A DAL IS . . .

Ó, szép a dal is, de szebb volna az élet, forróbb a láz, mint az ihlet láza.

Hidd el, kár nagyon megadónak, felsőbbeségeknek lenni. Kár a járt, napfényes utat odaadni rideg, magános törtetésért.

. . . Hogy eseng a szívem parányi ragyogásért, gondtalan csengésű kacajért, drága, felszínes derűért.

Igen . . . és mégis én vagyok. Nem szégyellem.

Én másképp fogdám a szinültig telt arany örömszerlegét, telibb szívvel vinném remegőbb ajkamhoz.

Én szegény aszkéta-szívemben zsoldáros háladalok zengnének érte.

. . . Vagy talán más dolog nagyon a dal és az élet s mélyebb sóvárgása a koldus költőnek tisztább hangokat csal ki a hártán?

ZSIDÓ KÖLTŐ.

Mért nyújtjátok felém a korsót idegen forrástok vizével telten, ahelyett, hogy hagynátok szomjan elepedni, míg szomjuságom kétségbeesett erejével magam keresnék kutat leásua mélyen.

Mig karom rátalálna az elfeledt ősi mozdulatra, lendülő ivű nemes mozdulatra, ahogy Lábán lánya hajolt a kút fölé s szinültig telt korsóját vállára emelé.

Mért adtok lantot s zümmögitek nyugati melódiáitokat utánzást szuggerálóan fülembé, hogy elzavarjátok vele lelkemnek elmosódó énekét, foszlányokat, míg szunnyadnak lenn, a mélyben.

Kereslek benneteket, lelkembe temetett hangok, szunnyadó színek, dalok, amiket én dalolnék, ha igazán önmagam lehetnék.

Keresnem kell magamban igazi magamat. Szolgává lett a lelkem, nem tudja, mit kezdjen szabadságával.

Ó szomjaztassatok és gyötörjétek magánossággal, hogy megkeressem kutját ősforrásomnak s lefelé, sötét mélységbe meredjenek ezek a szemek s végsőkéig feszített húrokból csodaképp törjenek fel hangjai rég elfeledett örökszép melódiáknak.

PATAI JÓZSEF: SOVUOTH JERUZSÁLEMBEN

Ünnepköszöntés a Kothél-Maaravi előtt. — Ussiskin a Szent Falnál. — A Churva templomában. — Bukharai és yemeni virrasztók között. — Cion árváinak házában. — Chálucok énekei. — Tea Ussiskinnél. — Sir Herbert Sámuelné és a péntekesti gyertyagyújtás. — „Okos és értelmes nép”-e a zsidó? — A gáluth második ünnepnapja. — Az egyesítő Jeruzsálem. — Keren Hajeszod film a „Teatron-Cion”-ban.

Lomballal díszített gyümölcsök elsőt nem hoztam Ünnepedre, Jeruzsálem. Mezőmről lánglisztet, legelőmről bárányt nem áldozhatok oltáron, Jeruzsálem. Zsengék zsolozsmáit zengő zarándokok táborával nem jöhöttem szentelt kapuidba, Jeruzsálem. Számlálva számláltuk estelente az Omer napjait, heteit, de a mi kalászaink nem teltek áldott magok terhével és nem lengethettük kévéinket ujjongó dalokkal. Akik könnyel vetettek, csak könnyet aratnak. Könnytermés korszót hozzák a föld minden tájékaról, hogy megöntözzék templomod romfalát, Jeruzsálem. Kétezer esztendeje hull-hull a könny köveidre és szét nem mállanak. Komoran, némán mered Szentélyed sziklatömbje az ég felé, mint egy elesett nemzet gigászi sírköve. Keletről, nyugatról, északról, délről jönnek szétszört gyermekeid, hogy sirva sirjanak anyjuk sírján. Forró homlokukat reátapasztják hűs gránitjaidra és ajkuk csókokkal nedvesíti repedéseid moháját. Ki ne sírna itt egy eltemetett világ emléke fölött? Mi maradt a régi fényből, erőből? Egy szóval szemtanú, egy félelmetes árva fal. Óriások nemzetsége vájta és emelte a sziklakőrősiakat. Hová lettek? hová tűntek? Keress az izmos, csontos ivadékokat a „Kothél-Maaravi” imádkozói között. Fehér, zöld, sárga és minden színű csíkos köpenyekbe burkolva állanak a néma „Nyugati Fal” előtt. Halkan, tompultan hallatszík az imádságuk, mint halottas házban gyászolóké. Ha a szív fájdalma kicsordul is, a hangot visszafojtja, hogy ki ne törjön és föl ne zaklassa a halott nyugalmát. S ki tudja, talán tetszhalott csupán, ki ébresztésre vár és fájna neki, ha már hangosan halottul siratnák . . . Itt valóban füle van a Falnak és szeme és lelke és oly fenséges szomorúan néz le reánk sokezeréves bánatával, mintha a Sechina sóhajta kövei közül: vigasztalnálak gyermekeim, de én is oly vigasztalan vagyok . . .

„Ime, Ő ott áll a mi Falunk mögött” — zeng az Énekek Éneke. — „Mert egy pillanatra sem mozdult még el a Sechina a Nyugati Faltól.” A nap vérvörösén ereszkedik alá a jeruzsálemi hegyek mögött. Lángban izzanak a Szent Fal felső kövei. És mintha lángtenger gyulladt volna ki a fejünk fölött, és egy percig régi próféciák teljesülését érzed, mintha láthatatlan kéz magasba emelné a könnyek ódon kapuját és a glóriás mennyekből új Szentély ereszkedik alá, tiszta tüzből, tiszta lángból . . .

Sovuoth eget nyitó víziós-estje közeledik. Ünnepi díszben jönnek a Szent Falhoz Jeruzsá-

lem vénei. De mintha jobban illenék ide a hétköznapok szomorú tépettsége, amikor megszagatott ruhában, halotti áldással jönnek a zarándokok és minden sarokból végzetüket átkozó vak koldusok kiaszott kéro kezei nyúlnak feléjük; az alamizsnáért könyörgök síró hangja egybekeveredik az imádkozók zokogó sirámaival és az egész úgy zuhog reád, mint egy nép kifosztottságának, koldusságának és vakvertségének végtelenül szomorú szimfóniája, amely akarva, nem akarva kisajtolja a könnyedet, összeszorítja a szívedet és odalépsz remegve a Falhoz, amely úgy áll előtted, mint a megmervedett égbetörő fájdalom és te is zokogod a többivel: „Cion pusztaság lön és Jeruzsálem sivatag . . . Gyalázzattá tevél minket a népek között, gúnyra és csúffá környöskörül . . . Megszakadt-e örökre az Ő kegyelme és elvégeztetett nemzedékről nemzedékre? . . .”

Azok, akik Cion pusztaságát gyógyítják és az Új Jeruzsálemet építik köröskörül a hegyeken, kevesen jönnek a Szent Falhoz. Akik dolgozni és új világot építeni jöttek, nem hívei a régi romok rajongóinak, akik imádkozni és meghalni jöttek a Szentföldre. De ők is tudják, hogy ezek a rajongók népesítették be először a romokat és így tulajdonképpen ez a „régí jisu” vetette meg az „új telepítés” alapjait. És tudják a fiatalok, hogy az öregek Cionszeretete plántálta a lelkekbe Cion feltámadásának eszméjét nemzedékről nemzedékre. A két generáció keresi a közeledést és a kapcsolatot. A Sovuothot köszöntő imádkozók között áll áhitattal a Szent Fal előtt *Ussiskin*, a „Keren Kajemeth” kormányzója. Széles válllaival, hatalmas koponyájával kiemelkedik a tömegeből. Sohasem mulaszt el, mondják, egy péntek estét vagy ünnep estét, hogy el ne jöjjön imádkozni a „Kothél Maaravi” elé. Mégis olyan megindultság vesz rajta erőt, mintha ma állana itt először és először hangzana el ajkáról az ima: oh, szálljon, érjen, emelkedjék eléd emlékezete Jeruzsálemnek, a te szentséged városának . . .

Új tarka tömegek tódulnak a zegzúgos utcákon át a Fal felé. Szinte csodálkozva kéred: hogyan fogja befogadni ezt a sok népet az a szűk kis tér, amely a „*Bab el Muhvaribe*” és a muzlim „*Mahkame*” között egy jókora falusi templomnál alig látszik tágasabbnak? Vagy ismétlődik a régi csoda Jeruzsálem templomterének kiterjeszkedéséről, hogy „szorongva állanak és bőségben borulnak le?” Akik befejezték imájukat, csendesen, szinte lábujjhegyen

távoznak. Senki sem szól senkihez, még útközben sem. A Szent Fal parancsolja-e tovább ezt az abszolút csendet az ő sokezeréves tekintélyével, vagy torkába fojtja még mindenkinek a szót a tudat, hogy 18 méter magas fal választ el Salamon templomának gyönyörű, nagy, márványos teréről, melynek sok pompás kapuján át nem léphetnek be azok, akiknek nagyapái ezekből az öt-tíz méter hosszú kövekből emelték itt a falakat? És még örülni is kell tán, hogy legalább a falmaradékhoz szabad az út és nem torlaszolják el ganéjjal és szeméttel, mint ahogy a keresztes hadjáratok után parancsolták az egyházfők a zsidók bosszantására. Vagy a misztikus mélységek intenek csendre, amelyeken jársz? A mélységek, amelyeket eltemettek évezredek omladékai, a Dávid király várát és Mória szent hegyét összekötő diadalmas ívekkel, tornyokkal és oszlopsorokkal együtt?

Keskeny kis utcák lépcsős labirintusán át jutunk vissza föl a *Midan*-negyedbe, a zsidó utcába. Betérünk büszkeségébe, a „*Churváth Rabbi Jehuda Hachaszid*” templomába. Három és háromnegyed méterrel emelkedik magasabbra a zsinagóga kupolája, mint az Omár-mecseté. Messze távolból látszik, ha közeledünk Jeruzsálem felé. Legalább „*Mikdás meát*”, miniatűr Szentély és az újjáépülés szimbóluma. A „*Ram-*

ban” szép zsinagógáját négyszáz évvel ezelőtt a mufti mecsetté változtatta át (ma is áll) és magas minarettet építtetett melléje, hogy Allah győzzön Elohim fölött és Mohamed Mózesen. Az orosz és ukrajnai pogromok menekültjei R. Jehuda Hachaszid vezetése alatt új zsinagógát építettek mellette egy rom-udvar (*churva*) sarkán, ezt meg felgyújtották egy szombati napon a hitelező effendik, állítólag, mert a zsidók nem fizették ki nekik pontosan a kívánt uzorakamatokat. Csak száz év múlva épülhetett fel megint „*Cion vigasztalója*”. És csak a múlt század második felében avathatták „*Jákob házát*”, melynek Montefiore és Rothschild rakták le az alapköveit. Mennyi viszontagságon ment keresztül ez a „*Churva*”, ez a „*Rom*” is, amíg most ily nyugodtan imádkozhatnak benne. Az ajtó fölött nagy fali festmény illusztrálja a 137. zsoltárt, „*Babylon vizein ültünk és sirtünk, midőn Cionról emlékezünk...*” Már a megváltás kezdetének érezték ennek a Romnak felépítését is és mint elmúlt fogságbeli emléket idézték, midőn „*fűzekre aggattuk ott hárfáinkat...*”

Halkan imádkoznak Jeruzsálem templomaiban. A szefárdokéban csakúgy, mint az askenázokéban, a chászidok épúgy, mint a chabakkabbalisták. Azt az ideges, magátemésztő, vulkánikus kifakadású, hangosan égbetörő imádko-

A Naamann patak.

(A Hachsharath Mifraz Haifa elvétele.)

zást, mely a Gáluth chászidjainál megtestesítése a zsolnárnak, hogy „minden csontom dicséri az Urat”, — Jeruzsálemben ismeretlen. Talán, mert otthon érzi magát a lélek és az üdvösségnek biztosabb birtokában nem ostromolja oly türelmetlenül az Eget. A jámbor zsidó általában türelmesebb Palesztinában. Különbözik nem olvadhatna össze békében a százféle országból származó százféle szokású zsidó típus. Sovuoth estje a ki nyilatkoztatás, a Tóraadás ünnepének előkészítője, itt is Tóra mélyedő virrasztások éje. *Avi Shaul*, a palesztinai lapok magyar származású munkatársa, aki héber írásával már kitűnő nevet szerzett magának a Szentföldön, elvezet a különböző zsinagógák virrasztóihoz. Az egész diaspora tükörképe vonul el előttünk néhány óra alatt. Az egész világ zsidóságát látjuk mintegy kinematográf vásznon gyors pergésben. Galicia, Oroszország, a Felvidék fekete kaftános chászidjai, amint hajlongva görnyednek a faliások fölött. És a perzsa szőnyegek, fantasztikus színfoltú ruhákban, keleti fejedelmek grandezájával ülő bukhari zsidók, akik fonott pálmalegyezővel hűsítik arcuk előtt a levegőt, mialatt kényelmesen oldalt dőlve, majdnem fekvő helyzetben mondják halkán, méltóságteljesen a többnyire kabbalisztikus tartalmú szövegeket. Szébbnél szébb, tíz színben ragyogó abájé, ahogy Abel Pann képein látni, leng a karcsú férfiú vállán, aki ezüst tálcán elegáns figurás csészékben és elegáns mozdulattal forró feketekávé kintál a köröskörül ülőknek és a vendégeknek. Azt

vélnéd, a házigazda, pedig csak a bukhari zsinagóga samesze, szolgája. És a félig meztláb, egy szál ingben járó szegény yemeni zsidók, akiknek templomain leginkább látszik az eredet, a „zsinagóga”, a gyülekezés háza. A nők termében a földre terített gyékényeken, pokrócokon alszanak asszonyok, leányok, gyermekek sűrűn összepréselve, míg a férfiak a padtalan templomban ugyancsak a földön ülve recitálják a profétákat, zsolnárokat és az ő külön yemeni költőjük, *Salim el Sibzi* misztikus verseit.

„Hallga, te édes
Myrrha-virágom.
Hallga, kívánlak
Nárdusos ágyon.”

És tudják, hogy ez a test és a léleknek egymáshoz való vágyódását jelenti. Egy Délarábia ege alatt feketére sült kis kecskeszakállas öreg yemenita körüljárja a zsinagógát és egy nagy hasas üvegből pirosan folyó illatosítót freccsent mindenkinnek a fejére, kezére, ruhájára. Aztán tovább folyik a tanuló virrasztás a nehéz keleti illatárban. Egy gazdag bukhari zsidó palotájában van a „*Béth jeszomé Cion*”, Cion árváinak háza, amelyet alapítója, a magyarországi *Blumenthal* rabbi vezet igazi humanitással. Ennek zsinagógájában is virrasztanak. Az intézet árvái, neveltjei egymásután lépnek a szószékre és formás kis előadásokat tartanak bibliai, talmudi, sőt zsidó filozófiai témákról, természetesen tiszta héberül. Gyönyörűséggel hallgatják a meghívott vendégek az apró bölcsek tanításait. De *Avi Shaul* nőgat. Sietni kell. Még vagy kétszáz zsinagóga van Jeruzsálemben és ha reggelig nem láthatjuk valamennyit, legalább a főbb típusokat ismerjük meg. És miért ne lássuk azokat az újfajta ifjú virrasztókat is, akik messze kolóniákról jöttek, hogy a régi bibliai parancs szerint megmutakozzanak az Ur színe előtt Jeruzsálemben, Sovuoth ünnepén, amely nekik nemcsak a Tóraadás napja, hanem a *Bikkurim*, a zsengek ünnepe, mint hajdanán, amikor a Mória-hegyen a mostani Omár-mecset helyén még Izrael Szentélye állott és Cion parasztjai jöttek „ólé-regel” zarándokolva gyümölcsös kosaraikkal, termésük zsengekével. Amikor még nem volt sem Talmud, sem Zohár, sem napot és éjet kitöltő sevuosi liturgia, csak vigadoztak és örvendeztek, akár a mai chálucok, akik haj-

Pálmaliget Haifa mellett. A háttérben a Karmel hegye.

nalig táncolják a Hórát Juda és Galilea héber dalaival . . .

Hallelujah! Hallelujah! Hallelujah! Hallelujah! zengik ismételve, lebegő lejtéssel, a kimerülésig. És van valami közeli rokonság ebben az extátikus énekben és táncban a chászidoknak minden csontot és porcikát megmozgató áhitatos lobogásával. Mintha valami ősi istentisztelet volna, úgy hangzik az egybeolvadó, ritmusos körtáncban a „Hává, nagila, hává, nagila, hává nagila“, jertek, ujjongjunk, jertek, ujjongjunk. „*Uru achim belév Szaméach*“, föl, testvérek vidám szívvél. Bibliai parancsot teljesítenek ők is: „*Veszamachta bechagecha*“. „És örvendezz ünnepeden.“ És vigadnak akkor is, ha a profánabb dalok során a hétköznapok keserves küzdelmei kerülnek felszínre. Mint a zsoltárt, olyan hévvel éneklük a kvúca-kosztot kigúnyoló dalt:

*Adnak nekünk ciberét,
Ciberét, meg céklalét,
Úgy hívják, hogy „chamicá“,
Lam-ci-ci-rám, jam-ci-cá!*

Vagy a leányokkal évődő nótát, mely folyton ismétlődő strófából és ellenstrófából áll: „*Lo carich cöiróth — Im cöiróth caróth — Kén, carich cöiróth — B'li cöiróth caróth*“.

*— Nem kellene lányok,
Leányokkal baj van,
Nem kellene lányok!*

*— De kellene lányok,
Lányok nélkül baj van,
Lányok nélkül baj van!*

De az egész kérdést és vitát elintézi egy másik tréfás nóta, a palesztinai nőhiány szomorú nótája:

*Jeruzsálemtől Methuláig
Nem találtam egy leányt itt . . .*

És ha a körtánc már a végkimerüléshez közeledik, felváltja a solo-ének. A chálucok köréje állanak és hallgatják a szegény-legény nótát, amelyet pajkos refrénnel toldanak meg. Hiszen valamennyien egyformán „hering“-nek (Dag maluách) csúfolják a lógó nyakkendőt, mint az uriság szimbólumát és valamennyien sorsosai a honfglalás és országépítés fájdó boldog mámorának.

*Cháluc, cháluc vagyok én,
Cháluc, balga, boldog,
Nincsen ruhám, nincs cipőm,
„Hering“-et se' hordok.*

Abbas effendi kertje a Naaman torkolatánál.

*Honnan jöttem? Tudom én?
Nagyot nem kerestem.
Van munka, vagy munka nincs, —
Kétségbe nem estem.*

*Családom rég feledém, —
Mósét, Hannát, Dvórá, —
Testvéreim mind, akik —
Táncolják a Hórát!*

*Nappal — kop, és éjjel — hop!
Lakzis ház az Élet. —
Egy-kettő! Hej! Táncra fel!
Fiu! Lány! Testvérek!*

Künn az utcán hajnali imáról hazatérő virasztók suhannak el mellettünk a „Száz kapu“ előtt. Fekete szakállas, hosszú pajeszes, selyemkaftános és tizenháromágú szörmesapkás természetes chászid lebeg el nagy föliánssal a hóna alatt, leeresztett, lengő, széles talisszal a vállain.

— Salom, dr. Fischer — köszönti Aví Shaul átmenőben.

— Dr. Fischer? — kérдем csodálkozva.

— Igen, ez dr. Fischer volt. Magyarországból jött, ahol több „doktor“ fivére él ma is. Akadémikus diplomával és borotvált képpel jött ki ide és ez lett belőle. Én már leszoktam itt a csodálkozásról. Jeruzsálemnek joga van a rajon-

gók minden fajtájához. Egy új szín ez is. A kvúciókban szandálkészítőt, szántóvetőt és kőtörő chálucot látni európai egyetemek „doktori” okleveleivel, miért ne illenék ide bele a Szentföld életébe egy „doktor” titulusú chászid is?

Sovuoth délutánján, *Ussiskin* teáján, fönn a Scopus héber egyetemére és az Olajfák-hegyére néző magas terrazon, chálucokról és chászidokról folyt a diskurzus. *Sir Herbert Samuelné*, a volt kormányzó felesége, egyformán rajong mindkettőjükért:

— Nekem minden szent, ami a Szentföldön van, — mondja szép csengő héberséggel, amit Palesztina iránt való nagy szeretetében mindjárt az első hónapokban tökéletesen elsajátított. *Sir Herbert Samuel* Anglia legégetőbb problémájának, a széntermelés kérdésének megoldásán dolgozik most Londonban, *Lady Samuel* azonban szivesebben él Jeruzsálemben, a fiánál, *Edvinnél*, aki beleszeretett egy tel-avivi tanító leányába és mint boldog, szerelmes férj, családapa és „cháluc”, sok érdekes anyagot ad a palesztinaihéber népdaloknak.

— Egy forrásból fakadó kétféle erő, — magyarázza *Ussiskin*, — amelyet kitünően fel lehet használni a Szentföld megtermékenyítésére. Nekünk mindegy. A fő, hogy zsidók dolgozzanak a földön. Mi a legjobb tapasztalatokat tettük a mi chászidjainkkal a *Keren Kajemeth* kolónián. Épp olyan önfeláldozással csapolták a mocsarakat szakállukig érő pocsolyákban, mint az Émek ifjú chálucái. Nagyszerű elem! Ők is vallásos hittel hiszik, hogy váltónk van az *Ur-Istentől* „tejjel-mézzel folyó országra” — *erec zavath chalav udvas* — így szól a váltó, csak eszkomptálni kell verejtékes munkával!

— Hogy vannak bajok náluk is? Természetes! Legtöbbször a vágytól égve, hogy minél előbb Palesztinába érjenek és áttérhessenek a természetes foglalkozásra, a földművelésre, gyorsan likvidáltak otthon üzletet, vagyont és függőben hagytak mindenféle követeléseket — Lengyelországban, közben rettentőt zuhant a zloty és szegényeknek mindenük odaveszett. A *Keren Kajemeth* sajnos nem pótolhatja nekik a kárt, mert mi is a valutabajoktól szenvedünk. És nem is egytől. Más népnek csak egy valuta egészségéért kell imádkoznia, a zsidó népnek huszonnégy különböző valutáért kell állandóan aggódnia. Esik a zloty, kevesbedik a *Keren Kajemeth* jövedelme Lengyelországból. Esik a lei, megakad a munka Romániában. Zuhan a frank, — no de ezt legalább a mi nagy Rothschildunk ki bírja pótolni.

— Amikor minden olyan könnyen ment volna, — folytatja *Ussiskin* kissé kifakadva, — amikor kiabáltam a zsidóság fülébe, hogy vegyetek földet és váltsátok meg Palesztinát, nem

hallgattak reám. Én az egész Tórát hiszem, de azt az egy bibliai mondatot nem tudom hinni, hogy „valóban okos és értelmes nép ez”. Ha a zsidó nép okos és értelmes lett volna, mindjárt a Balfour-deklaráció után, potom áron összevásárolhatta volna Palesztina minden földjét. *Negyven milliárd fontot lehetett volna nyerni* ezen a deklaráció óta. Az angol kormány kijelentette, a Népszövetség megerősítette, hogy Palesztina zsidó nemzeti otthon lesz és a zsidók hagyták a földet drágulni napról napra, hogy az arab effendiké legyen a rengeteg haszon! Hát „okos és értelmes nép” ez?

— És még most is ezt kiáltom: minél több földet venni! Hogy ma már drága? Kérdi-e az apa, ha gyermekének gyógyszert kell vennie, hogy drága-e vagy nem? És a zsidóság jövőjének gyógyítására sajnálnók a pénzt?

— Azt mondták, nem hiszik, hogy a diaspora különböző országainak zsidósága egységge tud olvadni Palesztinában. Pedig tanulhattak volna Jeruzsálemtől. Voltam a télen Temesváron, egy és ugyanazon milióból kinőtt zsidóság egy és ugyanabban a városban négy hitközségge szakadt és nem tudott együtt maradni; itt Jeruzsálemben pedig évtizedek óta élnek együtt békében tizennyolc országból jött, tizennyolc-féle nyelven beszélő, tizennyolc-féle tradícióban felnőtt zsidók! Nem a Szentföld átalakító ereje, csodája, varázsa ez?

Magyarországra terelődik a beszéd. *Lady Samuel* elragadtatással beszél Budapestről, hol két napot töltött tavaly átutazóban. „Ha Jeruzsálemnek volna ilyen Dunája!” Aztán siet kijavítani magát: „De Jeruzsálemnek megvannak a maga sajátos szépségei. Nézze ezt az alkonyt, az Olajfák-hegyén!...” Hirtelen eszébe jut valami és *Ussiskinné*hez fordul:

— Mikor van e héten a péntekesti gyertyagyújtás pontos ideje?

Oly természetesnek hangzik ez a kérdés itt e házban és héberül az angol miniszter és *High Comissionar* feleségének ajkáról. Hát még annak, aki tudja, hogy *Sir Herbert Samuelné*, aki szigorúan rituális háztartást vezet, olyan féltve vigyáz a péntekesti gyertyagyújtásra, hogy egyszer az angol királyné teadélutánjáról is hazakéredzkedett, hogy idejében gyertyát gyújthasson, a királyné azonban, hogy *Lady Samuel* korábbi távozása ne keltsen feltűnést, „föl-emelte az asztalt”, hogy az előkelő hölgytársaság „felekezeti különbség nélkül” még naplemente előtt oszolhasson szét.

Ussiskin előkeresi a *luacht* és megnézi a gyertyagyújtás pontos idejét. Mert *Lady Samuel* péntekre kirándulást tervez Tel-Avivba, nászához, a tanító urékhoz és úgy kell intézkednie, hogy okvetlenül egy órával a gyertyagyújtás előtt már vissza legyenek Jeruzsálemben.

Az óvárosban a *karaita*-templom előtt viz az utunk. Csak három család maradt fenn itt a talmud és rabbinizmus ellenzöiből. Minek is kinyitniok az elárvult templomot? Nincs kinek olvasni az öreg Tórából, amely náluk nem tekercs, hanem könyvalakú, megfelelővén a betűnek, amely *széfer* Tóráról szól és nem *megillát* Tóráról. Egy karaita fiatalasszony áll a kapu előtt kis gyermekkel a karján. A „lesz ma ima?” kérdésre mindjárt kardosan felel:

— Lanu én Sovuoth hajóm! Nekünk nincs ma Sovuothunk. Mindig csak *vasárnap*, ahogy írva van a Tórában: „*mimocharath hasabbath*”. Szombat másodnapján.

— De a szombatot tartjátok?

— Micsoda kérdés? — feleli sértődötten.

— Persze, hogy tartjuk, teljes munkaszünettel.

— És gyertyagyújtás péntek este?

— Az nincs benne a Tórában!

— És elválasztjátok a tejest a husostól?

— Ze lo davar!! — biggyeszti az ajkait. — Divré chachamim! Ez semmi! Rabbik kitalálása. A Tórában csak az áll: Ne főzd a gödölyét az anyja tejében. És ezt nem is tesszük.

— Házassági rituálé, „*kidusim*”, van?

— Micsoda kérdés megint? Hogyne volna!

— És válási rituálé, „*get*”?

— Aki nálunk elvesz egy nőt, meg is tartja, — feleli büszkén és azzal a vitázó hévvel, amely az elszakadt karaitákat évszázadokig oly makacsul távortartotta a rabbinikus zsidóktól, hogy a visszatérés helyett inkább a lassú elsovadást, pusztulást választották.

Sovuoth második napján nagy meglepetésre ébredtünk a szent városban. A Meah Shearimban, az összes zsidó negyedekben az ó- és újvárosban nyitott üzletek, amelyekben jámbor, szakállas zsidók állanak a pultok mögött és a zézugos utcákon kiterített kicsiny árus-gyékények előtt. És ki-kivirítanak a figyelmeztető humoros hirdetések, hogy: „*Hajóm bekesze, machar behalvaah!*” Vagyis: „Ma pénzért, holnap hitelbe”. Amit ma épúgy nem vesznek komolyan, mint minden más hétköznapon.

Hangos, zajos csilingelés mindenütt, ahol tegnap olyan ünnepélyes csend zárta körül a lelkek áhitatát. Elméletből tudvalévő ugyan, hogy Palesztinában az Ujév kivételével minden ünnep csak egy napig tart. A valóság mégis oly meglepően hat. Mikor Jeruzsálemben nem naptárból, hanem tanuk vallomása alapján hirdették ki az Ujholdat, a hegyeken kigyújtott máglyatüzekkel adták tudtára a távoliaknak a megállapított Ujhold napját. Mikor a samaritánusok ezt félrevezető tűzjelekkel megzavarták, küldöttek vitték szét az Ujhold dátumát, amelyhez az abba a hónapba eső ünnepek igazodtak. Palesztinán kívül eső helyekre nem érkezhettek el idejében a kiküldött, az Ujhold napja tehát

kétes volt és két nap között ingadozott, ezért minden ünnepet is két napig kell tartani. Ez a „*galuth második ünnepnapja*”, amelyet nem szüntettek meg akkor sem, amikor már rég évszázadokkal előre tudták megállapítani az Ujhold pontos idejét. Talán nem akarták a galuth terhét később megkönnyíteni semmivel sem. Most a naptárunk teljesen egy a szentföldiekével, mégis nekik egy széder-estjük, egy sovuoth-napjuk van és nekünk mindenképp kettő. Ha külföldi zsidó Palesztinába megy, ha vissza szándékozik térni, akkor ott is két napot kell tartania, ha pedig letelepedni szándékozik, akkor mindjárt csak egy nap kötelező. De a második napon még önként sem tarthat ünnepet, mert ekkor már kötele tefilinben imádkozni, mint hétköznapon. Mindenféle halachikus komplikáció és agyafurt kérdés származik aztán ebből. Például: ha egy üzlet Jeruzsálemben két társé és az egyik külföldön lakik, nyitva tarthatja-e a palesztinai társ az üzletet a második ünnepnapon, miután ebből Palesztinán kívül élő társának is haszna van és ennek ez az ünnep megszegését jelenti? Vagy ha tíz külföldi, aki vissza akar térni, az ünnep második napját ünnepi rítus szerint tartja, funkcionálhat-e náluk a palesztinai kohén, akinek ez a nap már nem ünnep? Ilyen fejtöréseik voltak meggyötört őseinknek.

De valóban groteszknak látszott, amikor Horovitz rabbi megérkezett kocsin Sovuoth második délelőttjén a hotelünkbe, a „*Malon charédimbe*”, mely mint a neve is mutatja: *orthodox* és nekem nem volt szabad öt kocsin visszakisérni. Gyalog sétáltunk a „Száz kapu” között, mellettünk elrohog hintón Jeruzsálem legjámborabb rabbija, Rabbi Chájim Sonnenfeld agudás kíséretével. Neki szabad! Egy öreg koldus jön szemközt, alamizsnát kér, „*chag lanu*” — „még ünnepünk van”, kell felelnem, de Horovitz rabbi mosolyogva jelentkezik a megváltásra: „Majd én leszek az ön *sabosz-gój'-a*”.

A „*Museum Chaklá*”-ba megyünk. A Cionista Szervezet Mezőgazdasági múzeumába, amely két év óta ismét tetemesen bővült. A különböző szentföldi fatörzsekkel és virágokkal díszített előcsarnokban nyitva az Album, amelybe a látogatók a neveiket jegyzik be. Nekünk nem szabad. De ott áll az emlékkönyvnél az öreg Rabbi Mordechaj May, aki velünk együtt jött Budapestről Palesztinába földet művelő gyermekeihez és a hajón és az egész úton az önkéntes vallási főfelügyelő szerepét vitte, semmisen volt elég rituális néki, semmisen elég szabályszerű. És most ott áll és valami különös gyönyörűséggel írja be a nevét az Albumba! Neki szabad. Mert „nem szándékozik visszatérni”. És fogja a tollat, mélyen bemártja a tintába. Micsoda isteni élvezet, amelyben valóban nem lehet része csak jámbor zsidónak, aki hatvan évig várt, hogy Sovuoth második napján írhasson. Az első betük-

Az Ajn Szamuna („Halál-forrás”), mely a chálucok mocsárlecsapoló munkája után az egész vidék Áldásforrása lett.

nél talán még kissé remeg a keze az izgalomtól, de aztán nekibátorodik és büszkén kiáltja felénk:

— Tessék idejönni és diktálni a neveket, majd én beírom!

És diadalmasan várja a sorakozókat. És a szakállas, pajeszes Rabbi Mordechaj May szinte áhítatos szenvedéllyel rójja egymásután a borotvált képük neveit a Museum Chaklái könyvébe, Sovuoth második napján, Jeruzsálemben.

— Kit írjak be még?

És szomjasan, mámorosan írná a neveket egész nap, hogy fenéig üritse ennek a zsidó örömnök különös-édes kelyhét, az először megengedett ünnepmegszegés szüzi gyönyörűségét.

Künn a jaffai úton Walter Löwenthal briegi papírgyáros és dr. Danziger briegi orvos jönnek velünk szemközt. Konstantinápolyban szálltak át a mi hajónkra, Alexandriába és Kairóba készültek és „együttal” bekukkantani Jeruzsálembé is, amely nekik mint a cionizmus ellen küzdő „Zentral-Verein Deutscher Bürger Israelitischen Glaubens” briegi elnökeinek nem lehet több, mint Konstantinápoly vagy Athén: érdekes történelmi emlék. És talán az is volt a szándékuk, hogy az általuk kárhözatosnak hirdetett Palesztina-munkát kissé „leleplezzék”. A hajón azonban, — amint lelkes búcsúlevelükben írták nekem — chálucok énekei, holdas esték vitái közben „megnyitlak zsidó szívkamráink és Palesz-

tinában már csak a szemünket és a fülünket kellett kinyitnunk és mondanunk sem kell, hogy a cionizmusról vallott fölfogásunk gyökeresen megváltozott. A Zentral-Verein harcát a cionizmus ellen hamisnak ismertük fel és ennek a konzekvenciáit otthon is le fogjuk vonni.”

— Fényes epizódum volt az imént — lelken-dezik Löwenthal gyáros; — bementem egy nyitott papirkereskedésbe, informálódni akartam a palesztinai papirpiacról, hát meglepetésemre azt a feleletet kapom a kereskedőtől: „Ön külföldi, önnek még ünnepe van ma, tehát nem beszélhetek önnel üzleti dolgokról.” Nem nagyszerű ez?

Maguk a jeruzsálemiek is némileg megkülönböztetik ezt a második napot a hétköznapoktól, „mipné kvód hágolah” a diasporabeli testvérek tiszteletére. Afféle „iszru chag” ez náluk, „az ünnep fogvatartása”. — Igyekeznek kirándulni, sírokhoz zarándokolni. Nagy tömegekben vonulnak föl Cijon kapujához, Dávid király hagyományos sírjához, aztán le a „Vaadi'l Dsóz” a „Dió-völgy” árnyékos fái közé, Simeon az Igazságos, a Nagy Sándor korabeli legendás főpap és színhedrinfő sziklasírja elé, ahol imádkoznak, énekelnek, táncolnak. Holmi félünnep hangulata fejlődik ki a délután folyamán, amely „félíg a tiétek, félíg az Istené”.

A „Teatron Cijon” nagy termében pedig ezalatt meghívott, válogatott közönség előtt, Jeru-

zsálem új zsidóságának elitje előtt bemutatják a *Keren Hajeszod* új filmjét. A jövődő „Erec Jiszrael” vonul fel sarjadzó embercsemétéivel és bimbózó virágaival. Jeruzsálem és az Émek, a városok és a koloniák apró gyermekei, csecsemői otthonaikban, kertjeikben, üdülőtelepeiken és meztelenül, a zuhany alatt a szivárványt szikrázó napsugárban. S az iskolák ifjúsága az elemítől az egyetemig. Kirándulások Galilea hegyei között természettudományos kutatásokkal. Oktató óra Tel-Avivban, a tengerparton, ahol a kis elemisták kagylóból és homokból gyúrnak Palesztina plasztikus térképét, mialatt lábaik körül a tenger hullámai táncolnak és a háttérben Jaffa ó-városának szilhouettje mereng. A jeruzsálemi Tachkemoni-gimnázium izmos növendékei, akik saját lapjukat, a „Chaverenu“-t, „Barátunk“-at szerkesztik; a „Becalél” iparművészei munkaközben, a haifai reáliskola mindenféle gyakorló műhelyével; az egyetem és a kémia-intézet a Cofim-hegyén és a gyönyörű technikum a tengerbe nyúló Karmel derekán. Rison l'Cijon, Mikve-Jiszrael, Nahalal fiú- és leányfarmok növendékei a zöldség- és szőlőkapálásnál, mandulafák és narancsok ápolásánál, Beth-Alfa serdülő ifjai az ekéknél és a traktoroknál. Aztán megelevenednek az ünnepnapok szédületesen szép színeikkel és mozgásaikkal. A fák Ujéve, Sevat 15-ike, a tanulók ezrei vonulnak Jeruzsálem héber iskoláiból, zöld lombbal és virágokkal földérintve az új kertvárosba, a Béth-Hakerembe, ahol mindegyikük egy-egy kis facsemétét ültet el. És a fehérruhás lányok százainak ritmikus felvonulása a Sporttérre. És a Purim-ünnep Tel-Avivban, a gyermekek álarcosbálja, a hirtelen felszökött nagyváros mozgalmas, ötletes, kacagtató karneválja. És végül az új „makkabeusok” gyönyörű sportmutatványai és versenye, mely után Lord Plumer, a kormányzó és dr. Weizmann feltűzik a diadaljelvényeket a győztesek mellére.

És amint pereg a film és felvonulnak a hegyek, völgyek, falvak, városok, csodálattal nézem, mennyi újat építettek, ültettek, alapítottak itt rövid két év alatt, amióta mindezek a helyeken jártam. Egyes képekre alig ismerek reá, annyit nőtt, fejlődött, színesedett minden. Tempó! Tempó! — kínálkozik odakiáltani a film-mestereknek. Túlgyors a pergés, vigyázni kell, hogy túl ne feszüljön, túl ne hevüljön, szét ne szakadjon . . . A történelem kereke lassan forog, de eléri a célját . . .

Mikor a mellettem ülő kis Zahara Schatzot, Boris Schatz professzor tizéves leánykáját megkérdezem: hogyan tetszett a film? — fejét rázva felelte, mint akinek ez az egész dolog már nem csuda:

— *Raiti cháj!* Láttam mindezt *élve!*
Igen. Mindez él. És övé a jövődő.

CSERMELY GYULA: EGY BETŰ TÖRTÉNETE

alami, ami kimaradt a Genézis és az Exodus könyvéből.

A költő véli, hogy kimaradt, a költő fájlalja hiányát és a költő pótolja bele . . . és a költőnek Isten is megbocsát.

Az angyalok serege, Gábriél, Micháél és a többi, Isten akaratából léteket nyert, hogy engedelmes szolgálói legyenek időtlen időknél végéig, azután külön még huszonkét angyalt teremtett magának az Isten, egyszerű ruhába öltözött huszonkét egyforma angyalt.

Hát az igaz, hogy a ruhájuk egyforma volt, a nehéz aranyvért is, amit mindegyiknek a mellére akasztott, mind a huszonkettőnél egyforma volt, de a jel, amit Isten mindegyik aranypajzsba vésett és onvxokkal, zafirokkal kirakott: ez a huszonkét jel mindegyik angyalnál más-más volt.

Azután azt mondta a huszonkettőnek: várjatok.

A többi angyal kérdezte az Istentől: miért, hogy e huszonkettő aranyvérttel és drágakövekkel ékes, a mi ruhánk meg igénytelen, egyszerű? Különb angyalok ők előtted, mint mi vagunk?

— Majd megtudjátok, miért? — felelte a többinek az Isten s mintha neheztelt volna az angyaloknak e kérdésén. Mít kíváncsiaskodnak? Tán irigyek a többire?

És multak az évszázadok, évezred is elmúlt vagy három, de a huszonkét angyalt még egyszer sem szólította az Isten. Ott vártak tétlen a mennyei trónus háta mögött, lesve az Ur első parancsát, de ez a parancs csak váratott magára.

Végre elfogyott a türelmük és az Ur elé járultak panasszal.

— Ég és föld teremtője — így kesergett a mellözött huszonkettő — gyakorolj kegyet már mivelünk is. A legnagyobb kegy, amit bárkivel is gyakorolhatsz, az, ha szolgálatodra magad elé rendeled . . . minket még egyszer sem rendeltél! Tán méltatlanok vagyunk, hogy szolgálhassunk neked, te Isten? Lám, Ábrahámhoz már küldtél az angyalaid közül többet is, Lóthoz is küldtél, Jákobhoz is, de mindig csak másokat méltattál parancsodra, nem minket. És miért van, hogy eddig még névvel sem ruháztál fel bennünket? Tán megbántad, óh Isten, hogy léte adtál nekünk s most vissza akarsz sülyeszteni a nemléthe?

És mondá nekik az Isten: — csak várjatok. Nagy és szent dologra hittalak titeket a világra; a legnagyobbbra, legfontosabbra, legszentebbre, de még nincs itt annak az ideje, hát várjatok.

Az angyalok hát vártak, bensejükben himnuszt zengve az Urnak. Hogy a legszentebb, legmagasztosabb dologra éppen őket hitta a világra,

a huszonkettőt. De mi lehet vajjon az a legnagyobb, legfontosabb hivatás?

Egyedül az Ur tudja, dicsértessék az örökkévaló szent neve.

És megint elmúlt néhány évszázad, Izrael népe már kivonult a rabszolgaság földjéről, már megismerte az ő örökkévaló Egyistenét. És mert Izrael lelke fel birt már emelkedni a földről a tisztultabb magasba, mert megedződött, megacélosodott már ahhoz, hogy letéteményese lehessen az Igének és hordozója meg terjesztője az Egyistent hirdető tannak: elérkezettnek látta az Ur, hogy neki adja az ő legféltettebb kincsét, szellemi világának örökkévaló alkotását: a Tórát.

És leszállván a Sináj-hegy ormára és maga elé rendelvén a huszonkét aranyvértés angyalt, így szólt hozzájuk a felhők és a tűz közül:

— Mind egyenlők vagytok és egyenlő értékűek előttem, csak a paizsotokon a jel nem egyforma. Mert ez a jel a ti maradandó nevetek. Te vagy az Álef, te vagy a Bész-betű, te vagy a Gimmel, a Dálled, a Hé . . . Te vagy a Rés, a Sin, a Táf-betű. Ti vagytok a héber nyelv betűi és ti veletek fogom az én szent Tóráim szövegét megírni. De melyiketekkel kezdjem, mondjátok. Mind egyenlők vagytok, mind egyenlő értékűek előttem, hát melyiketekkel kezdjem a Tórát?

És az angyalok leborultak a földre és hallgattak, mélységesen hallgattak. Melyikükkel kezdje a Tórát?! Jelzővel nem is jelezhető a hivatás magasztossága, amely rájuk vár; ők lesznek a szent Tóra szövegének alkotó betűi . . . de melyikükkel kezdje, mit mondjanak?

— Igaz is, — folytatta az Isten. — A multat már ismeritek, a jövő még ismeretlen előttetek. Lássátok hát a jövőt is, végeiglen az időknek, ti angyalok, de most gondolkozzatok és feleljetek a kérdésre: melyiketekkel is kezdjem el a Tórát?

— Velem kezdjed, — szólalt meg az Álef. — Adonáj, a te neved is Áleffel kezdődik és másikkal neved: él, de még *echod*, hogy egyetlen vagy, is Áleffel kezdődik. Ugyanezzel az: *emesz* szó, a te fenségés jelződ, hogy igaz vagy. Ádám neve is azzal, kit képednek mására alkottál, Ábrahámé is azzal, ki legelsőnek hirdette nevedet, Ároné is azzal, ki papi néped legelső papja lesz. És Uram, szent Teremtőm, a szeretet, mely alapja a világnak, az: *Ahávó* szó is Áleffel kezdődik, kezdődjék hát a Tóra is Áleffel.

— Ahávó! — mormolta az Isten és kebelére ölelte a világot. Azután azt mondta az Álefnek: — majd meglátom.

— De velem kezdjed — könyörgött a Jod-betű. — Nekem nyomosabb és erősebb érveim vannak az Álefnél. A te félelmetes szent neved, mit a mindenkor főpap is csak halálos rettegés közt fog kiejteni, a te igazi szent neved is Joddal kezdődik: Jehova! Én vagyok a legkisebb betű és te vagy a legnagyobb név, hát emelj fel

magadhoz és velem kezdjed a Tórát, velem. A te néped neve, Izraelé, akinek szánod a te örökkévaló szent tanodat, ugyancsak én velem kezdődik és Izrael nagyjainak neve is, a mult időké úgy, mint az eljövendők nagyjainak neve is velem, az őskisebbséggel, kezdődik. Jicchák és Jákob, az ősatyák, József, az erkölcsös, a tiszta, Józsuá, népednek vezére, Jiftách, az erős jellemű bírós, Jesaiás, Jeremiás és Jezekiél is, néped prófétáinak neve, ugyancsak én velem kezdődik. És a te jövendő szent városodnak, földi lakóhelyednek neve, Jerusolájimé is. Megannyi érv ez, hogy én velem kezdjed a Tórát.

— Jerusolájim — mormolta az Ur és az ajkán fájdalmas sóhaj kelt.

— De én velem kezdjed a Tórát — szólalt meg önérvetesen a Mem-betű. — Mert Móse neve, kinek kezébe fogod adni a Tórát, hogy mint megbecsülhetetlen kincset juttassa Izrael népének: Móse neve is Memmel kezdődik, Uram. Ezzel kezdődik a Micváh-szó is, hát a Tórának is ez legyen a kezdete. Hiszen foglalkozni a Tórával a legjelentősebb micváh mind közt. Mizrách és mááriv is, kelet és nyugat, melyről azt zengi majd a koronás poéta, hogy mimizrách sémes ád mevóóh mehullol sém ádonáj, hogy napkeltétől napnyugtáig magasztaltassék az Egyisten neve: mizrách és mááriv is Memmel kezdődik, én velem. De van még egy érvem, valamennyinél nyomosabb, Uram! Az a szó, amely a te ígéretednek nevet ád, azé az ígéréte, amely Izrael lelke és reménye lesz, éltetője és fenntartója minden poklokot át: ígéréte nevé, a mosiách szó, az én paizsom betűjével kezdődik. Kezdődjék hát a Tóra is Memmel; emlékeztesse Izraelt már a Tóra legelső betűje is boldogító ígéretedre, a mosiáchra. A Megváltóra és a megváltásra, Uram!

— Istenem — esdekelt a Táf betű — ha már Táf-fal kezdődik a Tóra szó, hát kezdődjék ő maga is Táf-fal. Foglalata a Tórának, a „tárjág” is, ezzel a betűvel kezdődik.

— De én velem kezdődjék — szólalt meg könnyezve a Rés betű. — Nem az ősanák érdeme, Rifka és Ráhel miatt, de más miatt. Háladatos néped tizenhárom jelzővel fog felruházni téged, az ő Istenét és e jelzőid legelseje a „ráchum” lesz. Hogy irgalmas, hogy könyörületes Isten vagy. Adonáj, ádonáj, él *ráchum*: így kél majd a hálaszó Izrael fiainak ajkairól . . . kezdődjék hát a Tóra is ennek a legfenségesebb jelződnék a betűjével.

— Legmagasztosabb Isten, — hallatta most szavát a Gimmel — én velem kezdjed a Tórát. Jelződ, hogy nagy vagy, hogy: gódaul átó, Gimmellel kezdődik. Ugyanezzel a biztatásod, hogy mivé fogod tenni Izraelt. Gaj gódaul-lá, nagy nemzetté fogod tenni. Igaz, hogy egy végtelenül gyászos szó, a gólusz is Gimmellel kezdődik, de ugyanezzel kezdődik a göuló is, a te ígéréte a

megváltásra a góluszból. Izrael sorsa, rossz és jobb jövője benne van a Gimmelben, Istenem, hát kezdődjek a Tóra is Gimmellel. Hadd lássa Izrael már a Tóra legelső betűjében is, hogy bármi rossz érje, nem szabad, hogy hűtlen legyen a Tórához. Mert a gólusz után bizton jön a góuló, a géhinom után bizton jön a gánéden. A porbasujtottság után a megváltás, a gyötrelmek pokla után az Éden . . .

Ez hat betű volt eddig és megszólalt egymásután a többi is. E hat után még tizenöt más betű. Csak egy betű állt szerényen az Ur előtt és nem merte szóra nyitni a száját. Mindegyik közülök a saját maga igazáért küzdött; a Dálded betű Dáviddal, a zsoldáros királlyal érvelt és Dánielt is említette, Debóráht is; a Sin betű a Sábászt és Sámuelét említette, meg Silót és a templómépítő Salamont, Isten kegyeltjét; a Cádé betű a zsidó lélek magvát, a Cedókot hangsúlyozta, a jótevést. Cedókó nélkül nem is zsidó a zsidó; foglalkozhatik a Tórával egész életén át: ha jótékonyt nem gyakorol, csak fél életet él, tán semmilyen. Kezdődjek hát a Tóra is Cádé-val, hogy előtte legyen a zsidónak a tétel: én Tóra belüli mááshim tóvim, mitsem ér az elmélyedés a Tórába, ha jót is nem cselekszik az ember; hogy előtte legyen az intő szó: cedókó tácil mimóvesz. Nem a Tóra, csak a jótékonytás menti meg az embert a haláltól.

Huszonég angyal szólalt meg így egymásután; csak egy volt még hátra, de ez nenu akarta szóra nyitni a száját. Csak állt nagyon szerényen és meglátszott rajta, hogy fél szólni az Ur előtt.

Ez a huszonkettedik angyal a Bész-betű volt.

— Hát te miért hallgatsz még most is? — kérdezte tőle melegen az Isten. — Már az Álef után kellett volna hogy megszólalj s még most is csak hallgatsz . . . neked nincs érved?

A Bész-betű leborult az Ur előtt.

— Ég és föld és mindenség Istene, — így kezdte alig hallható halk hangon — én szegény vagyok, én mit hozhassak fel érved? Mitsem tudok a te felséges lényedből, amit kapcsolatba hozhatnék a betűmmel, sem Izrael multjából és jövőjéből nem tudok semmit, amit magam mellett a mérlegre tehetnék. Bileám vagy Bálák miatt csak nem kezdődhetik én velem a Tóra! Szegény vagyok, én felséges Istenem. Csak egy szót tudok, mely az én betűmmel kezdődik, a *bróchó* szót. Az áldás, az isteni áldás. Huszonég testvérem mind nyomosabb érveket vonultatott fel most előtted s így meg sem kíséreltem, Uram, hogy én is hallassam a szavamat. Bármelyikkel kezdjed, méltóbbal kezded a Tórárt, mint én velem.

Az Ur erre megölelte a Bész angyalt és így szólt hozzá nagy szeretettel és örömmel:

— Veled fogom kezdeni a Tórárt, sőt kétszer is te veled, te Bész betű. Börésisz bóró . . . így

fogom kezdeni a Tórárt. Hogy a megismételt Bész betű láttára legelőbb is a bróchóval, az áldással való biztatás emelje fel a földről a világot. Mert mégis csak a bróchó, az én atyai isteni áldásom, tartja fenn és tartja meg a világot. Összeomlana anélkül, mint a sivó homokból alkotott oszlop. És az emberek közül majd kinek jut az én áldásom, az én bróchóm? *Annak, akinek erkölcs az én Tórámon végigvonuló erkölcs lesz.* Aki szereti az ő felebarátját, mint önmagát, aki istápolja az özvegyeket és az árvákat, aki ha éhezővel találkozik, tör neki a kenyereből jó szívvel s ha mezeitelen lát, hát felruhazza szeretettel és gyöngéden. Aki vigasztalja a vigaszra szorultat, meglátogatja a beteget és a gyászolót és felkeresi a szegényt az ő házában, hogy megkimélje a kéregetés kinjától. Aki igaz mérleggel mér, nem szed kamatot a társától, de visszaadja az adósnak a zálogot, még mielőtt leáldozna az égi nap. Aki nem szégyenít meg senkit, aki megbocsátja a sérelmeket, mikkel illették és bocsánatot kér attól, akit megbántott. És aki nem vet háborúságot, de békét szerez a haragosok között. Ezekéleszen az én áldásom, az én megkettőzött isteni áldásom. Börésisz bóró: ez a két Bész egymásután csak arra mutat, csak arra: bróchó, bróchó.

Az angyalok hallgatták, elbűvölten hallgatták a Teremtőt, majd kitört bensejükből a lelkesedés: úgy van, ahogy Te mondtad, te, Egyisten. Mi félreállunk és magunk is kérünk: a Bész betűvel kezdjed a Tórárt. Hiszen bróchód nélkül, áldásod nélkül mulandó lenne maga a Tóra is. És addig is, míg odaadod Mósénak, dicsőítsünk téged, mi Istenünk és ez a dicsőítés is Bész betűvel kezdődjek: bóruch . . . bóruch áto . . .

„HARMINC ÉV ISTEN SZOLGALATÁBAN.“ Dr. Weisz Miksának tudományos működését foglalták össze ilyen címen a tudós tisztelői és tanítványai. Grandiózus képet ad ez a füzet egy munkarejezenitjén álló életnek gyümölcseiről. Felsorakoznak egymásután azok a művek, amelyek Weisz Miksa dr. nevének a külföldön is megbecsülést szereztek, köztük azok az értekezései is, melyek a Mult és Jövő hasábjain láttak először napvilágot.

✦
GAMBRINUS
?

HA ÉLNE

=

NEKTÁR

GYÓGYTÁPSÖRT INNA

!
✦

Dr. Fischer Gyula, Pest tudós főrabbija, aki nemcsak mint Talmudkapacitás, hanem mint meggyőződésének nyíltszívű hirdetője is ismeretes, Av hó újjholdját köszöntő szombati beszédjét teljesen a Palesztina-kérdésnek szentelte. A zsufolásig megtelt dohány-utcai templom közönsége áhitattal hallgatta a nagy pap fejtegetéseit, melyek az igazság erejével hatoltak bele a szívekbe. Sajnáljuk, hogy lapunk első ívei már ki vannak nyomva és így nem tehetjük ezt a történelmi értékű beszédet az őt megillető első helyre.

Kihirdetjük az újhaldat, — mondta a fenkölt szónok, — Av hó újjholdját, melynek kilencedike, Tiseabeav, kettős szünetnapja. Először Babilónia viselt irtó hadjáratot az ősi Juda ellen, másodízben Róma vasökle rombolta szét Jeruzsálem városát, szentélyét és Izrael fiait szétszórtá dühöngő haragjában az egész világon. Gyászol a zsidóság ezen a napon, nemzeti önállósága, szentélye, országa elpusztulása napján és most is zokogva fogják elmondani azokat a gyásznépeket, melyeket évszázadok fájdalmas poézise hagyott reánk. De ma nemcsak a zokogás ideje van, hanem szívünk igazi örömeinek is kell tolmácsolást adni, afelett az építőmunka felett, amely Cion romjait felemeli évezredek pusztaságából és Palesztina jövődjének új lélekemelő perspektívát nyit. Cionistának és nem-cionistának egyaránt lelkes örömmel kell köszöntenie a Szentföld feltámadásának és a héber kultúra reneszánszának ott végbemenő csodáját. Magyar zsidó vagyok, magyar zsidónak érzem, tudom, magam lelkem minden rezdülésével, szívem minden dobbanásával, áldozni és vérezni akarok hazámért, de ugyanezzel a szent érzéssel együtt dobog meg a szívem, amikor a Szentföld feltámadását, a héber kultúra reneszánszát látom. Nem vagyok cionista, de történelmi zsidó multunkat megtagadni, a zsidó építőmunkából kikapcsolódni lehetetlenség. Két férfi, magyar származású*) dobtá bele a világ zsidóságába a gondolatot, hogy újjá kell építeni Palesztinát. És lángra gyújtották ezzel az eszmével a zsidó ifjúság lelkét, amelyet visszahódítottak a zsidóság számára. Nem tartom őket Messiásoknak és nem helyeslem a nevükben egyes tulzók által hirdetett nacionalizmust, de csak tisztelettel és hódolattal hajolhatok meg nagy emléküik előtt. Ők maguk sem sejtették, hogy milyen történelmi hivatást fognak teljesíteni a zsidóság regenerálásával. És hiszem, hogy csak a tények nem-ismerése és a célok félreismerése ad okot a Palesztina felépítésének ideálja ellen folyó hadakozásra! Hatvan-négy évvel ezelőtt a zsidóság egyik legnagyobb hit-szónoka és tudósa**), a bécsi templomban két beszédet tartott Cionról. Szeretném, ha híveim ismernék azokat a magasztos fejtegetéseket, amelyekből arra a meggyőződésre jutnának még az ellentétesnézetűek is, hogy egész másképp kell a kérdéssel szemben állni, mint most. „Itt a nyár, — mondotta akkor ugyanilyen időtájt a nagy prédikátor — szét fogtok szóródni északra, délre, nyugatra, nyaralni, üdülni, pihenni;

*) Herzl és Nordau. **) Jellinek.

keresésében, hogy el kellene záródokolni egyszer multunk nagy szépségeinek forrásához is, a Szentföldre?”

Én magam jártam Palesztinában és gyönyörűséggel töltött el, hogy a héber nyelv feltámadt bájában, üdeségében, szépségében a kisdetek és iskolás gyermekek ajkán, fiatal embereket láttam a bibliát forgatni, mint élő könyvet, öregeket a Talmud fölé hajolni, anelyből úgy merítettek, mint élő tudományból.

„Vajjon a héber kultúrának ez a feltámadása nem kell-e, hogy büszkeséggel töltse el minden zsidó szívét az egész diaszporában? És a Scopus hegyén áll a héber egyetem. Teljesedésbe megy a prófécia, hogy Cionból indul ki a tan. Ezen az egyetemen a zsidó humanizmus fog uralkodni, nem fognak kizárni senkit. A tudomány tejével fogják táplálni mind a szomszjasokat és nem kérdik senkitől, mi a hite, nemzeti-sége. Vajjon nem kell-e ezért örülni, lelkesedni és bizony kisse — áldozni is?!”

Nekünk nincs mit félnünk a hazafatlanság vádjától. Akik vádolni, rágalmazni akarnak, ugys vádolnak, rágalmaznak. Itt vagyunk, itt akarunk élni és meghalni. Hazafiasságunkat cselekedetekkel tanúsítjuk, nem döngetjük a mellünket az utcasarkon és nem fujjuk a harsonákat hazafiasságunkról. Ila hiszik, jó, ha nem hiszik, így is jó. Amikor az Uristen azt mondta „naaszeh ódom”, teremtünk embert — felhangzott az aggodalom: „Ilátha tévedni fognak és a „teremtünk” többes számból több Istenre következteknek”. „Ird, felelte az Ur, ha tévedni akarnak, tévedjenek!” Ilát mi is azt mondjuk: ha vádolni akarnak, vádoljanak! Majd rájönnek a tévedésre, rájönnek, mit alkotott a magyar zsidóság a haza gazdasági és szellemi kulturájának fellendítése terén, mennyi dicsőséget szerzett hazánknak itthon és határain túl és bocsánatot fognak kérni az utóbbi tíz esztendő méltatlanságaiért. De nekünk szilárdnak kell lenni jellemünkben és nem tagadhatjuk meg az egyetemes zsidóság építőmunkájával való kapcsolatunkat azoknak a kedvéért, akik most tévedni akarnak! Nem kell félnünk, ha azt a földet, melyet zsidók, keresztények és mohamedánok egyaránt szentnek magasztalnak, amelyhez dicső, hatalmas multunk, a zsidó lélek kivirágzása fűződik, ha azt a szent földet szeretettel vesszük körül és közre akarunk működni azon, hogy Av hó 9-e gyász-sírámai örömeineké változzanak át. Nem arról van szó, hogy Palesztina az egész világ zsidóságának egy új gettója legyen, sem arról, hogy a zsidóságot bárhonnán oda kivándorlásra csábíthassa vagy kényszeríthesse valaki, hanem arról, hogy a biblia és próféták hazájában új kultur-központ létesüljön, amelyben a szeretszét bolyongó zsidó génusz pihenésre találjon és szellemi kisugárzásával láplálja, emelje és büszkévé tegye az ideálokban megszegényedett, megtört zsidóságot. És vajjon miért félnénk mi, akik mindenütt nagy áldozatkészségünkkel kivesszük részünket a humanizmus munkájából — az emberszeretet szent cselekedetével fordulni saját testvéreink felé, kik pogromok poklából menekülve otthont építenek maguknak őseik földjén?! A magyar zsidóság jó s rossz sorsában sohase hagyhatja cserben szenvedő testvéreit, hanem siet segíteni itthon és odakünn: mindenütt, ahol segítséget kérnek és menedékhelyet építenek. A magyar hazaszeretet és a zsidó Palesztina-szeretet nem zárja ki egymást; két virágszál az, melynek egybefonódásából csak fény és illat áradhat szét a lelkekbe.

KRÓNKA- ÉS ÖZEMLE

DR. FRIEDEMANN. A Keren Hajeszod londoni vezérlő bizottságának kiküldöttje, dr. A. Friedemann, a kiváló publicista, aki még Herzlrel való együttműködéséről ismeretes, néhány hétig nejjével együtt Budapest vendége volt. Ez alatt a rövid idő alatt sikerült nagy tudásával, előkelő modorával és páratlan energiával a budapesti zsidóság legelőkelőbb rétegeiben új lelkes híveket szerezni a Palesztina-munka ideáljának. *Báró Kohner Adolf dr., Székely Ferenc udv. tan., Baracs Károly udv. tan.,* a budai hitközség illusztris elnöke, *dr. Kiss Arnold,* a budai hitközség vezető fő-rabbija, *dr. Donáth Gyula* egyetemi tanár és még számosan adtak kifejezést szóban és írásban annak a felfogásuknak, hogy a magyar zsidók becsületbeli kötelessége, hogy Palesztina felépítésének munkájában tőlük telhetőleg résztvegyenek. Dr. Patai József, dr. Lévy Lajos, az ismertnevű orvos, dr. Friedmann Ignác, Lindenbaum Lipót mérnök, dr. Bisseliches Mózes gyáros, dr. Kahán Niszán ügyvéd, dr. Künstler Mór kórházi főorvos stb. otthonában tea-esték keretében ismertette dr. Friedemann a Keren Hajeszod imponáns működését a főváros tudományos irodalmi és művészi társadalmának reprezentánsai előtt. Az Astoria-szálló nagytermében dr. Bacher Vilmosné elnöklete alatt összegyűltek a pesti nagy nőegylet vezető egyéniségei és a fővárosi hölgyközönség színe-java előtt dr. Friedemanné nagy elokvenciával méltatta a nő munkáját Palesztina felépítésében, Székely Béla pedig a szentföldi nők építő buzgalmáról szólott lelkesítő szavakkal. Herzl halálának évfordulója napján a fővárosi Vigadóban beszélt dr. Friedemann zsufoolt ház előtt, dr. Patai szentföldi utjának tapasztalatairól számolt be, dr. Osztern Lipót Herzl halhatatlan emlékét méltatta nagy vonalakban. Kőbányán dr. Kálmán Ödön főrabbi elnöklete alatt tartott ülésen ismertette dr. Friedemann a Keren Hajeszod működését, amelyet sikerült neki itt tartózkodásának rövid ideje alatt nálunk is, Budapestén és a vidéken egyaránt népszerűvé tenni. Dr. Friedemann itteni rövid működése több mint ötszáz-úmillió koronát eredményezett a Keren Hajeszodnak.

F. FÜRTH MARGIT: GYURI GRÓF, A NEMET-FALVI KISPAP. (Mesék és történetek zsidó gyermekek számára. Nagy György rajzaival. Budapest, 1926.)

Örvendetes eseményt jelent F. Fürth Margit gyermekkönyve a zsidó ifjúsági irodalom oly kőpár térein. Történetek vannak ebben a csinos kiállítású könyvben a zsidó gyermekek számára, történetek, melyek vonzó, kedves, változatosan pergő események keretében zsidó levegőt árasztanak és a zsidó érzést mélyítik észrevétlenül a zsenge gyermeklélekben. Az első hosszabb történet az eltűnt kis grófgyerekről szól, aki csudálatos körülmények közt zsidók közé kerül és annyira megszereti a zsidóságot, hogy maga is zsidóvá lesz. A többi történetek is *történetek*, mese tulajdonképpen nincs is ebben a szépen, könnyed, természetes stílusban és jeles komponáló erővel megírt kötetben, mely a 8—12 éves fiúkhoz és lányokhoz ér. F. Fürth Margit a *Múlt és Jövő* hasábjairól indult útnak az irodalomban és ez az első könyve erőteljes ígéret a jövőre.

A Csodás Szer

Selyem, gyapju és a legkényesebb ruhaneműek mosására.

VOLT idő, mikor az elegáns nő nem vehetett fel a garderojába annyi könnyű és finom ruhát, amennyi kényes izlését kielégítette volna. A georgette és egyéb selymek, csipkék és minden más finomabb anyag kényes voltuknál fogva fényűzés számba mentek. Most azonban mindezeket néhány perc alatt kimoshatjuk otthon, oly eszközök segítségével, amelyek minden elegáns nőnek rendelkezésére állanak. Ezt lehetővé teszi a LUX.

Selymet és gyapjut, kezytűt és mindazt, amit kényességénél vagy értékénél fogva nem bizhatunk a mosónő kezére, minden hölgy maga kimoshatja LUX-ban.

Az áttetsző Lux-forgácsok oly vékonyak, hogy forró vízben azonnal teljesen feloldódnak, sűrű és csodálatos tisztító hatású szappanhabot képezve. Ezt hideg vízzel langyossá tesszük és a ruhákat úgymossuk, hogy gyöngéden keresztülnyomjuk rajtuk a szappanhabot. Jól öblögessünk. LUX nem támadja meg a kezét—sőt puhábbá és fehérebbé teszi a bőrt—ingyen kísérletet tehet LUX-szal. El lesz ragadtatva az eredménytől.

Töltsé ki a csatolt szelvényt és küldje be nekünk; ennek ellenében egy Lux-mintát és egy érdekes képes prospektust küldünk Önnek, melyből megtanulhatja, hogyan kell finom szöveteket mosni.

LUX

**Csak eredeti zárt dobozban valódi!
Óvakodjunk az utánzatoktól!**

SZELVÉNY

Küldetésének kedvét ingyen — LUX — mintát küldeni.

Név.....

Lakás-cím.....

Város.....

Megye.....

LEVER BROTHERS LIMITED

Magyarországi vezérképviselő: Liebermann Jenő,
Budapest, VI Király-ucca 82.

UTÓHANG A BUDAI ZSIDÓ KÓRHÁZRÓL
IROTT CIKKEMHEZ.

Mélyen tisztelt Főszerkesztő Uram!

Mielőtt bevonultam a Markó-utca, (április végén), egy cikket volt szerencsém írhatni a Mult és Jövő számára a budai zsidó intézményről, azon kevés intézményekről természetesen, amelyek már megvannak. Így írtam a budai orthodox izraelita kórházról is, amely annyiban budai, hogy a Városmajor-utcában van, de a pesti orth. izr. hitközség tartja fenn.

A cikk megjelenésével kapcsolatosan olyan zavaró és bántó egyéb körülmények is közrejátszottak, hogy pótlólag kell azokat szóvá tennem. A cikk ugyanis akkor jelent meg, amikor én a Markó-utca lakója voltam és korrekciót nem volt szerencsém, (de mennyire nem volt szerencsém) láthatni. Így természetesen nem tudtam ellenőrizni, mi jelent meg és mi maradt ki. Főszerkesztő úr májusban Palesztinában volt, tehát melegebb éghajlat alatt, én hűvösebb vidéken és így történt, hogy a cikk — mire megjelent — egész kis langyos írás lett. Az történt ugyanis, hogy két bekezdés teljesen kimaradt, amit kérem, pótlólag közölni szíveskedjék.

A budai orth. izr. kórház elnöke óbudai Freudiger Lipót, aki azonban nemcsak a „hivatalos” elnöki címet viseli, hanem azt a hagyományos zsidó szívet, amely minden szenvedőt magába fogad és minden fájdalmat enyhít. Az intézet igazgató-főorvosa: dr. Rosenák Miksa, aki a sebészi osztály vezetője. Helyettese: dr. Dach Sándor kórházi főorvos, aki hat esztendő óta, amióta a kórház megnyílt, vezetője a belgyógyászati osztálynak. Az ő, közel negyven esztendő orvosi praxisa biztosítéka és támasztéka a belgyógyászati osztály hírnevének. Dr. Goldberger Márk ideg orvos alapította a kórház vizgyógyintézetét. Dr. Nagy Tivadar és dr. Weinberger Ödön, (a szentendrei rabbi fia), pedig mint kórházi orvosok egészítik ki azt a nagyszerű gárdát, amellyel a budai orthodox zsidó kórház rendelkezik.

A felszerelés és anyagbeszerzés fáradságos munkáját Freudiger Lipót elnök végzi, aki a Chevra elnökével, dr. Friedmann Izidorral nemes versenyt folytat, hogy melyikük áldoz többet és szebbet a kórházért.
Székely Nándor.

A „MIKÉFE” KÖZGYŰLÉSE. Ünnepi keretben folyt le június 29-én a Magyar Izr. Kézmű- és Földművelési Egyesület 83-ik évi rendes közgyűlése az egyesület Damjanich-utca 48. szám alatti székházában. Az elnök Klein Gyuláné társelnök szép megnyitó beszédében rámutatott a két intézmény súlyos helyzetére, de bizakodással néz a jövő elé a lelkes támogatók hatalmas tábora miatt. Fellner Leó ügyvezető alelnök a vezetőség tevékenységéről adott számot. Nagyhatású felszólalása után a tisztikart lelkesedéssel újraválasztották. Mély hatást gyakorolt Krausz Simon elnök levele, amelyben kegyelettel hódol Vázsonyi Vilmos emlékének. A közgyűlés a nagy magyar államférfiú és az élete végéig igaz zsidó ember emlékét megörökítette. Kertész Ödön titkári jelentésében rámutatott úgy a tanoncotthon, mint a kertészképző-telep működésére, megemlékezett az egyesület halottairól és végül az egyesületért fáradozó urak és hölgyek nagy érdemeit emelte ki. A közgyűlés résztvevői nevében dr. ifj. Fodor Károly mondott hálás köszönetet a vezetőségnek, míg dr. Soltész Adolf nagy hatást keltő beszédében üdvözölte a vezetőségnek azon elhatározását, hogy új állandó templomot építtet. A mindvégig impozáns lefolyású gyűlést Klein Gyuláné társelnök lelkesítő beszédével zárta be. A templomi szakosztály elnöke lett: dr. Soltész Adolf, alelnökei: dr. Brügler Bertalan, Grosz Gyula és Urbán Sámuel. Az elnökség nagy buzgalommal fáradozik azon, hogy az építéshez szükséges alapot megteremtse. A műszaki tervek Gyulai Bernát és Berényi Ignác építészek készítették el.

AZ ISKOLAI IDÉNYRE A VIDÉKEN
LAKÓ IZRAELITA SZÜLŐK, HA GYERMEKÜKET A FŐVÁROSBAN JOL AKARJAK ELHELYEZNI, UGY FORDULJANAK VIRÁG GYULÁNÉHOZ, HOL SZIGORUAN RITUALIS ELSŐRANGU ELLÁTÁS, GONDOS FELÜGYELET ÉS KITŰNŐ NEVELÉSBEN RÉSZESÜLHET KÉT-HÁROM FIU GYERMEK
Az összes középiskolák és a Zeneakadémia közelében
A legjobb referenciák

Cím: VIRÁG GYULÁNÉ, VI. Ó UCCA 42, II.

Női-, férfi-,
gyermek-
és bébe-

fehérneműek

Székely Jenő -nél, IV. Kammermayer Károly-
ucca 2 Szervitátor sarok.
Vidékre kívánatra árjegyzéket bérmentve küldök.

SZIDI a Kattler Bernát cég volt üzletvezetője
IV. Városház u. 14
Nőiakalap-üzlet nagyban és kicsinyben
Dús választék gyászkalapokban

VÉTKEZIK,

ki nem a BACK-féle
kóser étteremben étkezik

Budapest, Hajós ucca 12.
az Opera mögött.
TELEFON: TEREZ 142-83.

HORVÁTH MIKSA SZÖNYEGIPAR R.-T.

MAGYAR VACUUM CLEANER

VAKUM KLINER

V., Visegrádi ucca 62. Új telefonszámok: L. 906-98 és 906-99.

SZÖNYEGEK

nyári megóvása, művészi
javítása, mosása, molyirtása.

Butorok beraktározása
(garde meuble).

RÉZÁGY 1,200.000 K, ÖSSZECSUKÓ ÁGY 280 000 K,
SODRONYBETÉT 220 000 K
GYERMEKÁGYAK: VASBUTOROK, MOSDÓK,
AFRIKMATRACOK olcsón

SOMOGYI ÉS TARSA

Budapest, VII., Holló ucca 1.
Javításokat vállalunk. Szombat és ünneppap zárva.

A SZENTFÖLDI TARSASUTAZÁS dr. Patai József vezetése alatt programmszerűen a Szentföld zsidóságának nagy érdeklődése mellett folyt le. Palesztinában a napilapok többször közöltek tudósításokat, interjúkat dr. Pataival a szentföldi út benyomásairól és a magyar zsidóság általános helyzetéről. *Ussiskin* teát adott a vendégek tiszteletére Jeruzsálemben, melyen megjelent a jeruzsálemi zsidóság számos előkelősége, köztük *Herbert Sámuelné* is. Tel-Avivban *Avigdor Haameiri*, a nagy héber költő és *dr. Fürst Oszkár* vezetése alatt banketten köszöntötték a magyar vendégeket. Haifában a *Iladarhakarmelen* gyűlte össze a Szentföld magyarországi származású építői és egyben 25 éves működési jubileumát ünnepelték a nagy népszerűségnek örvendő *dr. Barsi Dezső* haifai főorvosnak, a budai hitközség volt elnökének, akinek *Katona Gyula* műszaki főtanácsos, a budai hitközség alelnöke hozta a budaiak szeretetteljes üdvözlését. *Dr. Péner Miklós* bajai főrabbi, *dr. Patai József*, *Tóbiás Herman* homonnai körjegyző és neje, *Kaufmann Vilmos* csengeri földbirtokos, *dr. Strélinger Sámuel* pesti főorvos, *Schey Hugó* mérnök, ifj. *Weiss Gyula* pesti gyáros, *Rosenfeld Ödön* homonnai gyáros, *dr. Weissburg*, *dr. Wasics*, *dr. Klein*, *Herzog Annus* és *Weisz Lajos* felszólalásai után *dr. Barsi Dezső* és *dr. Barsiné*, az ismert nevű író nő megfogott szavakban fejezték ki köszönetüket az improvizált meleg ünnepségért. Az énekben a Kfar Gideonon szép programmú Pataiestét rendeztek az erdélyi kolonisták. Az iskolagyerekek virágcsokrokkal, héber üdvözlő beszédekkel, alkalmi szavalatokkal, énekekkel kedveskedtek. *Rendel Áron*, a kolónia vezetője, *ros-ha-vaadja*, *Degani tanító* és *Gersoni* a Keren Kajemeth képviselője méltatták dr. Patait, aki héber beszédben köszöntötte meg a felejtethetetlenül szép ünnepélyt *Jesreel völgyében*.

ISTENTISZTELET AZ ISKOLÁBAN. Felejthetetlen élménnyel ajándékozta meg a Verő-iskola növendékeit és a szülőket. A szép sikerrel lefolyt hittani vizsgálatok után — ugyanis — a tanterem, a kultúra temploma, Isten igazi templomává varázsolódott át: a növendékek maguk tartották Istentiszteletet. Gyermek, szülők, tanítók szívének hálája egyetlen ünnepi áhítatba olvadva szállt Isten felé.

Itt említjük meg, hogy az iskola az elmúlt héten nagyböszabású német-francia ünnepélyt is rendezett, amelyen úgy az elemi és középfokú iskola, valamint a továbbképző és kereskedelmi szaktanfolyam növendékei is megmutatták, hogy megfelelő vezetés mellett itthon, még a külföldet is túlszárnyaló eredményeket lehet elérni az idegen nyelvek tanításában.

Mint értesülünk, a Verő-iskolában már megkezdődtek a jövő tanévre vonatkozó beiratások és a bentlakó, félbentlakó és bejáró növendékekre vonatkozólag az intézet igazgatósága (VI., Jókai-utca [volt Gyár-utca] 1. szám. Telefon 88-13) készséggel nyújt felvilágosítást.

JUBILEUM. *Haas Dávid*, a *Pester Lloyd* hírdetési osztályának vezetője az idén töltötte be a hírdetési szakmában végzett munkásságának negyvenedik esztendejét. Működésének egész ideje alatt állást egyszer cserélt csupán, amit természetesnek találtak

mindazok, akik munkája mellett látták ezt a puritán jellemű, példásan lelkiismeretes, nagy munkabírási és szakismeretében kiváló férfiut. Eme tulajdonságánál fogva előjáróinak határtalan bizalmát élvezte, kollégáinak, ismerőseinek és barátainak abszolút szeretele övezi. Ez magyarázza, hogy nem mindennapi jubileuma alkalmával nagy szeretettel sietnek kollégái és ismerősei szerencsekívánataikkal *Haas Dávid*hoz, aki szerényen elvonul minden ünnepeltetés elől és egyetlen vágya, hogy minél tovább bocsáthassa munkaadói rendelkezésére nagyszerű szakképzettségét és fiatalos munkabírásiát.

TENGERI UTAZÁSOK

A COSULICH LINE

STELLA D'ITALIA

LUXUSGŐZÖSÉN

Triestből Dalmácia, Görögország, Törökország, Palesztina, Afrika, Sicitia, Spanyolországba

Májustól októberig

Hetenkénti postajáratok Palesztina - Egyiptomba

Elsőrangú rituális ellátás — Felvilágosítás és prospektus

Cosulich Triesti Tengerhajózási Társaság

Budapest, VII. Thököly ut 2 szám - Telefon József 14-13

Kényelmes! RENÉ MONTREUIL, PARIS Ügveljünk
Ártalmatlan! MAIGROLAX a „Maigrolax”
Híres! soványító teája nevre!

Kapható minden gyógyszerárban

Ne fogadjunk el utánzatot!

Ára 16.800 kor.

Ára 17.000 kor.

Magyarországi főraktár: TÖRÖK PATIKA

Budapest, VI. Király ucca 12. szám alatt

Jóízű, ártalmatlan, görcsöt nem okoz!

Kormon

az ideális hashajtó.

Minden gyógyszerárban kapható!

„BILANZ” könyvelési és revizori iroda

pengőmérlegek, könyvrevíziók, könyvelési hátralékok feldolgozását vállalja
Órákonyvelés Telefon: J. 133-47.
Budapest, VIII., Baross ucca 47. sz.

A GÖDÖLLŐI IZR. HITKÖZSÉG közgyűlésén a következő tisztikart választották meg: *Elnök*: Diamant László; *alelnök*: Guth Jenő; *pénztáros*: Somló Adolf; *ellenőr*: Fischer Zsigmond; *gondnok*: Deutsch Mór, Rottmann Lipót; *iskolai előljárók*: Somló Dezső, Kelemen Miksa. *Képviselőtestületi tagok*: Blumenthal Manó, dr. Burger Samu, dr. Mezei Manó, dr. Pál Ferenc, dr. Polya Károly, dr. Sándor Tibor, Heiszler Ferenc, Szabó Arthur, Róth Márton, Keleti Soma, Halász József.

ZÁSZLÓAVATÁS. A debreceni izr. ifjak dalkörének június 13-án volt a zászlóavatója, mely 10 órakor a nagytemplomban vette kezdetét. A dalárda Beethoven Isten dicsősége elénekzése után dr. *Schlesinger* Sámuel főrabbi nagyhatású ünnepi beszéde következett, majd *Tannenbaum* főkántor és a templomi kórus éneke után az ünneplő közönség kivonult az udvarra, ahol *Polacsek* Józsefné zászlóánya átadta a zászlót és *Székely* Simon, az egyesület alelnöke átvette. Debrecen városa — főispánja, képviselői, dalárdaegyesületei, hatóságai — mind képviselve voltak. Az egyetem rektora dr. *Lencz* Géza személyesen jelent meg és maga verte be a zászlószöveget. Az udvari ünnepség lezajlása után, a hitközség disztermében közgyűlés volt, ahol dr. *Brunner* József, a dalárda elnöke üdvözölte a vidéki és helybeli dalegyesületek küldöttjeit és az egyes egyesületek köszöntötték jókívánásaikkal az egyesületet.

AZ OMIKE MŰBARÁTOK KÖRE nagy érdeklődés mellett tartotta évzáró ünnepélyét, saját grafikai iskolájának helyiségeiben. *Fónagy* Béla elnöki megnyitójában lendületes szavakkal fejtette ki a kör célját és művészi törekvéseit, amelyekkel a zsidó renaissance kultúrmozgalmaiba óhajt belekapcsolódni. Dr. *Frisch* Armin az évi jelentést mutatta be. Dr. *Hajdu* Miklós a pesti hitközség kulturális közönyét tette szóvá. Dr. *Weiler* Ernő az OMIKE üdvözlétét tolmácsolta. Dr. *Nádai* Pál a zsinagóga-építés stílusáról tartott értékes előadást. Az egybegyűlt közönség nagy érdeklődéssel szemlélte a falakon kiállított szép grafikai munkákat, amelyeket az iskola növendékei mutattak be.

WEISZ MÁRK JUBILEUMA. Negyven esztendeje mult annak, hogy Weisz Márk, a pesti izr. hitközség választmányi tagja, a józsefvárosi templomkörzet, a kőbányai hitközség helyettes elnöke, az Emberbarát Templomegylet elnöke stb. megalapította a Weisz és Vidor céget. Kapcsolatosan ezzel a cég tisztviselői meleg ünneplést készítettek elő a cég seniorfőnökének, Weisz Márk szénnyagkereskedőnek tiszteletére. A nagyszámú ünnepő közönséget a jubiláns fiai Miklósi Ferdinánd Leó, a cég junior főnöke, valamint dr. Miklósi Hugó és Miklósi Manfréd fogadták. Az ünnepélyen Weinberger Armin az munkásai nevében, Nváry Albert báró a cég üzletbarátai, Neumann Lajos az OMKE és a Magyar Kereskedelmi Csarnok nevében üdvözölte, Ulman Jákó a kisiparosok üdvözlétét hozta, Horváth Ágostonné a cég tisztviselőinek szeretetét fejezte ki, Gáspár Fülöp a Gőzfavágók Egyesületének elnöke ezüst serleget nyújtott át. A házi ünnepséget megelőzően a Józsefvárosi Templomkörzet elnöksége és választmánya köszöntötte Weisz Márkot, aki egyik alapítója volt az Emberbarát Templomegyesületnek és ugyancsak 40 éve működik a kerületben, mely körülményt dr. Hajdu Marcel emelte ki. Dr. Schreiber Lajos a kerület rabbija virágos szavakkal kötött csokrot Weisz Márknak, Körmőczy Zoltán dr. fővárosi bizottsági tag az iskolaszék nevében csatlakozott a jubiláléhoz, Wertheimer Soma

előljáró pedig az előljáróság és az Emberbarát Templom Egyesület nevében esztelte a szeretetet, melyben Weisz Márkot mindannyian és évtizedek óta kísérik.

HALÁLOZÁS. A Nagykanizsai Izraelita Jótékony Nőegylet vezetője és jótékonyágáról ismert elnök-asszonya, *özv. dr. Rothschild Samuné*, szül. *Goldmann Judit* mult hó 27-én elhunyt. Özvegyek gyámolítója, árvák és az inséges gyermekek védelmezője volt, Kenyeret szegett az éhezőnek, a bujdosó szegénynek hajlékot adott, betakarta a ruhátlant, szépséges lelke kincseivel vigasztalta a megtört szívűeket. Az elhunyt matrónát az egész város osztatlan részvételével kísérték utolsó útjára.

A DEBRECENI ZSIDÓ REALGIMNAZIUM BÉCSI KIRÁNDULÁSA. Pompásan sikerült kirándulást rendezett nemrégiben a debreceni zsidó reálgimnázium. Mintegy 39 növendék három tanár vezetésével Bécsbe rándult, hogy megismerkedjék az egykori császárváros nevezetességeivel. Bécs város iskolatanácsa a legelőzékenyebben fogadta a kirándulókat, a városi diákszállóban adott nekik lakást és egész sereg bécsi tanárt rendelt melléjük vezetőül. A bécsi zsidó hitközség is mindent elkövetett, hogy a debreceni vendégek jól érezzék magukat. Az Einheit rituális konyháján egészen olesó, amellet bőséges és jó étkezést biztosított a fiuknak, a Kobenzl-en pedig megvendégelte őket. Már a hatnapos kirándulás első délelőttjén fogadta a hitközség elnöksége — dr. *Pick* vezetőrsorvos, elnök, dr. *Ohrenstein* alelnök, dr. *Redisch* iskolafelügyelő és mások — a díszes tanácsteremben az egész kirándulócsoportot és az alelnök lelkes beszéde után minden egyes diákot egy szép kötet könyvvel ajándékozott meg. Különösen sokat fáradt a kirándulás sikere érdekében *öhler*, a Jugendfürsorge referense, aki a megérkezés pillanatától szinte az elulazás percéig a vendégekkel tartott. A jól szervezett, eredményekben gazdag kirándulás vezetője dr. *Gonda* József, debreceni reálgimnáziumi tanár volt.

AZ IZRAELITA SZC'NIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET július elsején indította útnak júliusi gyermekcsoportjait és pedig 300 leányt *Balatonboglárra* és *Diósjenőre*. Augusztus hóra pedig 300 fiú van előjegyzésben. A gyermekek teljes 4 héttig lesznek az egyesület telepein, hol gondozásban és az egyesület költségén teljes ellátásban is részesülnek. Azért az egyesület ezuton fordul a nemesszív emberbarátokhoz, hogy adományokkal a gyermekek ellátásához szükséges kiadásokhoz hozzájárulni és ezzel a kis csenevész gyermekeknek zavartalan ellátását lehetővé tenni sziveskedjenek.

Adományok küldhetők a Magyar Általános Hitelbank központjához vagy Erzsébetvárosi fiókjához (VII., Károly-körút 3), a Postatakarékpénztárhoz a 25.418. számú számlára és e lap kiadóhivatalához.

Törvényes védjegy.

GERŐ ÉS TÁRSA Teréz-körút 24b

GERŐ-féle

**bocskor- és nyárl cipő-
különlegességek**

mélyen leszállított árakban
július hó 15-ig.

Szandál és fehér árúban
gazdag választék.

Telefon: 966-37.

EGY OLCÓS, KELLEMES ÉS IGEN HATASOS GYÓGYKURA. Ha fáradságnak, kimerültségnek és elerőnyedtségnek érzi magát, akár mert betegségben esett át, túlerőltette magát, vagy bármily más ok miatt, úgy igyék naponta egy-két palackot a világrekordos magyar sörfőzde, a Fővárosi Sörfőző R.-T. Kőbányán, által gyártott kiválóan jóízű, magas extrakt-tartalmú és amellet alkoholszegény „NEKTÁR GYÓGYTÁP-SÖR”-ből, mely mindenestre el fogja nyerni tetszését és ezzel egy drága és körülményes gyógykezelést fog megtakarítani. Kapható az összes palacksör elárúsító helyeken, gyógyszerárakban, fűszerüzletekben, stb. Közvetlen rendelések a sörfőzde-nél telefon: József 56-80. sz. alatt eszközölhetők.

JÓ HÁZBÓL való 1-2 fiú vagy leány gondos ellátást, német társalgást, esetleg zongorahasználatot talál vallásos tanár házában. Ajánlatok: Dr. Fürst Aladár zsidó főgimnáziumi tanár címére, Aréna-út 64.

Bekötési tábla az 1925. évfolyamhoz!

Nyolcoldalal teljes tartalomjegyzékkel
együtt ára 30.000 korona.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában

ELINTÉZÉS. „Alulírott kijelentem, hogy dr. Szabolcsi Lajos urat, az Egyenlőség főszerkesztőjét, a Mult és Jövőben két évvel ezelőtt megjelent cikkemben személyében sérteni nem akartam és amennyiben ilyen értelmezésre okot adott volna, azért elnézést kérek. Deutsch Samu, Nyíregyháza.”

A M. KIR. FOLYAM- ÉS TENGERHAJÓZÁSI R.-T. folyó évi június 30-án tartott rendes közgyűlése a társasági részvénytőkét 8,820,000 pengőben, a részvények névértékét pedig egyenkint 15 pengőben állapította meg és jóváhagyta az 1925. évi zárszámadásokat.

Beck Gyula

Budapest, VII.
Erzsébet körút 32
Szemben a Royal orfeummal

Harisnya!

K e z t y ü!

dus választékban!

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy ház.

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrassy-ut 38. hajeltávolító szer szétküldése utasítással. Összes szépséghibák kezelése. Szemölcsirtás. ~~~~~ Francia „Orado” rádiumos arckezelések

MOLYKÁR,

KATZER r.-t.-nál VI., Ó-ucca 44. Telefon: 21-98, 124-83.

tűz és betöréses lopás ellen biztosítjuk ruhaneműinket, szőrme-, szőnyeg- stb. értéktárgyainkat

KLEIN ÉS FIA

szappan és kozmetikai cikkei világhírűek

BUDAPEST, VII.,
DOB-UTCA 13.

Telefon: József 123-30.

SIRKŐ

és építési anyag

Löwy-nél

Budán

Fő ucca 88
(saját ház)

Telefonszám 146-99

Leszállított árban!

POCK KÁROLY

VI. ANDRÁSSY UT 19, PETŐFI U. SAROK

Nyári fióküzlet: II., Batthyányi u. 16.

MODERN PARÓKÁK, TRANSFORMÁCIÓK, BUBIFEJEK ÉS MINDENFÉLE HAJMUNKÁK A LEGJOBB ÉS LEGDIVATOSABB KIVITELBEN JUTÁNYOS ÁRBAN KÉSZÜLNEK
SPECIÁLIS HAJFESTÉS

NEUMANN BENŐ

KÖNYVKERESKEDŐ

Budapest, VI. Király-utca 8.

Dús választéku raktár templomi aranyhímzések, a zsidó vallás keretébe tartozó szertartási cikkek.

Zsidó irányu könyvek nagy raktára.

Árjegyzék díjtalan.

SIRKÖVEK

TELEFON: J. 59-61.

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

Vasbutor, rézbutor, sodrony-
ágybetétek, gyermekkocsi,
matracok legolcsóbb gyári áron

Klein Gyula és Társa

vasbutorgyárában. Telefon: J. 69-52 és 131-98

Dob-utca 58. (Erzsébet-körut
mellett.) Vidékieknek csoma-
golás. Javításokat vállalunk

Csángó Jenő

bőröndök,
bördízmű különlegességek

Budapest, Rákóczi-út 39.

Telefon: József 129-25.

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

TELEFON:

Teréz 44-19 és Lipót 982-57.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

„HYGIEA“-gummifűzők

gummi-bokaszorítók és női egészségügyi cikkek
a legjobbak

„HYGIEA“ Budapest, IV., Eskü-út 6. szám

Lakások és berendezések
teljes és tökéletes
féregmentesítését

Cián-gázokkal, vegyszermézőkkel felügye-
lete mellett a legjobban eszközli a

Fischer Vacuum r.-t.

Budapest, VII., Dob ucca 90,
saját ház.

Telefon: J. 10-72, J. 60-88.

Williams beretvaszappan

kellemes és tartós, nem szárad,
használatban elsőrangú,

Gyártja:

Th J. B. Williams Co.
Glastonbury.

Kérje mindenütt és ha bev. árlási
forrása nem tartaná, forduljon
a vezérképviselőhöz,

Magyarországi főlerakat:

KANITZ IVÁN

Budapest, Gerlóczy ucca 11

Tel.: L 969-04.

HÜTTL TIVADAR

m. kir. udvari szállító

porcellán- és üveggégyáros

dús választéku porcellán- és üvegraktárát
szíves figyelmébe ajánlja

Budapest, V., Dorottya ucca 14. szám

BAUERNÉ FŰZŐTERME

BUDAPEST, V.
HARMINCAD UCCA 4

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

ADLER J. sirkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körut 7. szám

UNGÁR Magyarország legrégi bb SOFFŐRISKOLÁJA

autóvezetést lelkiismeretesen bitanít.

Prospektus levélbélyeg ellenében

UNGÁR, VIII. Tavaszmező ucca 8.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14. 6543 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

**Gallérokat,
frakkinget új eljárással
8 óra alatt is
kifogástalanul tisztít**

a „KIRÁLY“

GÖZMOSÓDA, KELMEFESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

VII. Király ucca 15. VII. Dohány ucca 20.
V. Bálvány ucca 23. IV. Magyar ucca 6.

TELEFON: 191—33.

A vidék részére külön postaosztály.

Ugyanott a legkiválóbb vegytisztítás és kelmefestés.
Az új tisztítási eljárás folytán a gallérok háromszor
annyi ideig tartják meg épségüket, mint eddig.

THERAPIA HASKÖTŐ

pótolja a fűzöt, elegáns megjelenést és kényelmet biztosít
egésznapos használatnál

Therapia, Budapest, VI. Nagymező ucca 14 - Telefon 120-43

Hellinger órák
a legjobbak
Hellinger Watch

15 rubinban író Anker, reklámárban
K 380 000

Budapest, V., Nádor ucca 3. sz.
Telefon: Teréz 84—88.

Szabászati és női kalapkészítő szalonom-
ban szabás-, varrás- és kalap-
mesterségben felelősség mellett kiképzek
Magánoktatáshoz szabászati tankönyvem

B.-né GEIGER ETEL
VIII. Tavaszmező ucca 10. Károly körút 10 alól áthelyezve

GÁBOR ANDORNÉ ÉS TSA
NŐI KALAPTEREM
BUDAPEST

IV. PETŐFI SÁNDOR UCCA 9. (Pillvax köz)
TELEFON TERÉZ 115-95

EZÜST disztárgyak, evő-
eszközök, sport-
és versenydíjak

díj választékban
gyári árban **Schleifer ezüstárugár**
VII. Kazinczy u. 14 Telefon J. 135-28

ZSOLDOS MAGÁNTANFOLYAM

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 124—47.

Előkezesít polgari- és közép-
iskolai magánvizágakra, érettsé-
gére.

**Ha jól és olcsón akar öltözködni,
forduljon**

GROSZ KIPÓT

angol szabócéghoz

Budapest, V. Vadász ucca 15, I. em. 7
Telefon 107—73

Előnyös külföldi szövetbevásárlásaim folytán mó-
domban van rendkívül mérsékelt árban a legjob-
bat nyújtani Közismerten előkelő ízlés

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLŐKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSÉKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA
BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY UCCA 18—20

JAKOBI G. LAJOS
URI SZABÓ

Telefon:
153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY UCCA 6

ERDŐDI-NEUMANN
ELEKTROTECHNIKAI CIKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST
VEVIMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-82

Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,
villamos izzókészülékek gyári áron. Kedvező fizetési feltételek

SIREMLEK előnyös fizetési feltételek mellett
EICHBAUM M. kőfaragómester
és sírközület tulajdonos. Telefon: 46-74.
Költségtérítés és tervek'díjmentesen. Budapest. V., Lipót-körut 2.

**TAVASZI DIVAT
CIPŐ**
különlegességek

Legolcsóbb árak!

RÁKÓCZI-UT 1.
A régi Nemzeti Színház
helyén

Ami a szülőket legjobban érdekli!
**Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát**

Szombaton az üzlet zárva van.

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

Elismert tény, hogy Skrek Lipót
orth. שֵׁרֶק
szalámi, kolbászárú és füstölthús külön-
legességei a legjobbak.
Utánvételes postacsomagszállítás egész országban.
Gyár és főüzlet: Budapest, VII Dob u. 27
Telefon: József 124-17.
Skrek szalámit kérjen minden orth. élelmiszer
üzletekben!

SCHEINER ILONA Telefon:
BUDAPEST, V., BÉCSI UCCA 8. SZ. L. 957-25.

Női kézimunka és rajzműterem.
Mindennemű kézimunkaanyag nagy választékban.

NEIGER שֵׁרֶק ÉTTERMEI
A magyar zsidóság találkozó helye.
Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.
POLGÁRI ÁRAK.
BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

ÉLVEZET
a takarítás, mert nem szel port, piszkot, aki
ELECTROLUX
készülékkel takarít!

Minimális áramfogyasztás, nagy teljesítő-
képesség! Takarítás közben minden a helyén
maradhat! Eladás előnyös fizetési feltételek-
kel! Kérje díjtan, kötelezettség nélküli be-
mutatását az

ELECTROLUX
eze!ött Turbator Társaság magyarországi vezérképvis'e'ete
BALÁZS ARTHUR CÉGTŐL
Budapest, IV., Kristóf-tér 2, I. em. (Váci ucca sarok)
Telefon: T. 109-87 és L. 912-91.

Vidéki képviseltek:
Debrecen, Győr, Miskolc, Nagykanizsa, Pécs, Szeged, Szombathely, Vác.

Korvin Testvérek grafikai műtátrósata Budapest, VI., Róvay-utca 14.

